

HALIL LAZE

BIBLIOTEKA
SHITETIT

SH-32
L 34

MË FAL FLORA

SKICA DHE TREGIME

891.P83-32

S

L 34

HALIL LAZE

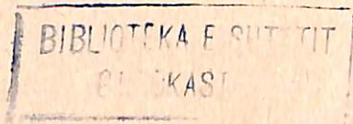
R

MË FAL,
FLORA

36056

57283

SKICA
DHE
TREGIME

SHTËPIA BOTUESE «NAIM FRASHËRI»

MË FAL, FLORA

Ai përplasi derën dhe hyri pa trokitur brenda. Flora i doli përpara dhe deshi t'i merrte kapotën. Ai u ul mbi minder pa u zhveshur.

— Si shkove sot? — e pyeti.

— Çka! — ja preu shkurt Kujtimi.

— U lodhe?

Ai nuk u përgjegj.

— Do të hash?

— Jo, kam ngrënë në repart.

Në dhomë ra përsëri heshtja. Një heshtje e rëndë dhe torturuese për të dy, një heshtje që kishte ditë që zotëronte në shtëpi.

Kujtimi kishte vendosur shumë herë të bisedonte me Florën. Donte t'ja thoshte të gjitha. Bile i kishte menduar një për një edhe fjalët që do t'i thoshte: si do t'ja niste, si do t'u përgjigjej pyetjeve të saj dhe si do t'ja priste me fjalën e fundit.

Fjalën e fundit! Kjo e torturonte Kujtimin. Këtë nuk mund ta bënte. Sa hynte brenda, ndeshte në shikimin pyetës e të habitur të Florës dhe nuk guxonte të hapte gojën. Ai ishte mësuar aq shumë me vështrimin e saj, sa i qe bërë pjesë e pandashme e jetës

së tij. Tani në shikimin e saj lexonte një pyetje, vetëm një pyetje që kishte të bënte me qëndrimin e tij. Por ai nuk vendoste t'i thoshte asgjë.

U mbështet në jastëkun e minderit dhe ndezi një cigare. Flora i afroi taketuken dhe shkoi pranë so-

bës. Ai e shikonte nga perdja e aneksit konturin e saj në profil. Ju kujtua takimi i tyre i parë.

Atë ditë binte shumë shi. Ai e humbi shpresën edhe pse ajo i kishte premtuar.

— Më fal, se u vonova, — i tha ajo dhe ktheu kokën nga ora e madhe e qytetit. Ai për herë të parë e pa aq afër. Ajo pamje ju skicua në kujtesë dhe e kuptoi se kështu do ta kujtonte përherë: të shqetësuar për vonesën dhe me shikimin nga ora e qytetit. Sa herë që mbyllte sytë për të sjellë në mend Florën, i dilte përpara po ai kujtim i ëmbël.

— Ta bëra pak të rëndë, — i foli Flora, duke i zgjatur filxhanin me kafe.

Ai zgjati dorën dhe filxhani u drodh lehtë në pjatë, si ditën e fejesës, kur ajo i nxori për herë të parë pijen.

«Kaq e vështirë qenka?» — mendoi dhe pas aq ditësh e pa drejt e në sy Florën. Për disa çaste nuk ja ndanë sytë njëri tjetrit. Asaj ju drodhën lehtë buzët dhe në cepat e syve i shkëlqyen disa bulëza lotësh. Kishte kohë që Kujtimi nuk e shikonte në sy. Qëndrimi i tij e torturonte dhe e fuste në njëmijë mendime. Ai i pa ato bulëza lotësh dhe u bë gati të çohet e ta merrte në krahë.

Instinktivisht u çua përgjysmë. Ajo hodhi një hap përpara. Edhe pak dhe ata do të përfundonin në krahët e njëri tjetrit, por... atij i shkrepri para syve si rrufe biseda e zymtë në kafenenë në fund të qytetit.

U ngrit rrëmbimthi në këmbë dhe filloi të shetisë nëpër dhomë. Në kokë i kumboi përsëri biseda e asaj nate në klubin e qytetit. Ato fjalë i drejtosheshin Kujtimit.

— Po e pate gruan të bukur, ke betanë brenda.

— Turpin, thuaj.

— Mirë e the, turpin.

— Sa keq, është alamet djali.

— E njeh ti?

— Pak.

— Edhe ai ka faj.

— E ç'faj ka ai i shkreti? Ku e lë detyra të ruajë gruan.

— Të mos e kishte futur në punë. Në mos njëri, tjetri do t'ja prishte mendjen.

— Se mos ka dashur ai i ziu. Kush i ndalon dot femrat sot.

— S'i ndalon, s'i ndalon, po burri është burrë. Ai i ka dhe ai duhet t'i mbajë frenat. Do bësh kështu si them unë dhe pikë. Mirë? Në mos prapa diellit!

— Avash, se e ke prapa dhe të dëgjon.

— Kë?!

— Shëët!.. Është këtu.

— Sikur nuk e di ai.

— I zoti e merr vesh i fundit.

Ai ndjeu përnjëherësh një zbrazëtirë të tmerrshme. Gjithshka ju shpërnda dhe ju ngatërrua. Nuk i besohej të kishte dëgjuar një bisedë të tillë. Ktheu kokën nga tavolina ku u zhvillua biseda, por ajo ishte bosh. Mbi xhamin e saj ishte shpërndarë hiri i cigareve. Taketukja e mbushur plot me bishta cigari ju duk si një minë, së cilës të panjohurit i kishin hequr siguresën dhe ajo nga çasti në çast do të pëlciste.

Qysh atë ditë ju prish qetësia.

Florën e shikonte me ftohtësi e me dyshim, por asaj nuk i tha asgjë. Donte ta zgjidhte vetë këtë lëmsh të ngatërruar. Donte të sigurohej, të gjente fakte bindëse. Por nuk ishte e lehtë.

Tani priste t'i vinte në shtëpi Bashkimi. E kishte epror, por kjo nuk i kishte ndaluar të lidhnin një

miqësi të vërtetë ushtarake. Bashkimi që i pari që vuri re ndryshimin në gjendjen shpirtërore të shokut të vet. Dhe më në fund Kujtimi ja tregoi të gjitha. Bashkimi nuk reagoi fare në ato çaste. Nuk e ndërpreu asnjëherë dhe, kur Kujtimi mbaroi, heshti për një kohë të gjatë. U mendua thellë, ashtu siç e kishte zakon para se të merrte një vendim.

— Jam i bindur se ke rënë viktimë e thashethemeve, — ja kishte nisur ai bisedës. — Ta them këtë me bindjen më të plotë, si komunist dhe si shok. Unë e njoh mirë Florën. Ajo la qytetin e madh, la familjen dhe rrethin shoqëror, la punën dhe të ndoqi ty nga prapa pa më të voglin ngurrim. Erdhi këtu dhe filloi nga puna, se ajo është rritur me të. Është mësuar të punojë dhe t'i japë shoqërisë. Ti ke bërë gabim të madh që u ke vënë veshin fjalëve që dëgjove. Florës nuk duhet t'i thuash asgjë, pa u takuar dhe një herë bashkë.

Dhe ja, tani Kujtimi priste nga çasti në çast që të hynte Bashkimi. Nuk e kuptonte pse e kishte lënë këtë takim në shtëpi dhe në një orë që Flora ishte brenda.

Trokiti dera dhe Bashkimi hyri bashkë me dy shokë të tjerë civilë. Kujtimi shtangu. Njëri prej tyre ishte një nga ata burrat që bisedonin në kafene. U përshëndetën dhe u ulën. Bashkimi ishte në humor dhe shumë i qetë. Kujtimi nuk dinte si të vepronte. Burri i kafenesë rrinte si mbi gjemba në gjysmë të karriges dhe dukej sikur nga çasti në çast do të nisej me vrap.

— U vonova ca, se isha në një mbledhje. Më kishte ftuar drejtori i ndërmarrjes, shoku Skënder, besoj se njiheni, — tha Bashkimi dhe prezantoi burrin që kishte në krah.

— Në mbledhje do të ishte mirë të kishit ardhur edhe ti me Florën, — tha drejtori.

— Ne? — pyeti Kujtimi.

— Shkova unë, se e dija që ti ishe i lodhur, — tha Bashkimi dhe i shkeli syrin Kujtimit.

— Po ky shoku, cili është? — pyeti pa të keq Flora.

— Ai do të prezantohet vetë, — tha drejtori dhe ja bëri me kokë burrit të kafenesë që të fliste.

— Mua më ka ngarkuar kolektivi i ndërmarrjes, që të vij këtu dhe t'ju kërkoj të falur, se kam thënë disa fjalë jo të hijshme, — murmuriti ai nëpër dhembë.

— Për ty i ka thënë këto fjalë, — e sqaroi Bashkimi Florën që shikonte e habitur.

— Përse i keni thënë ato fjalë? — pyeti me padurim dhe pa e fshehur urrejtjen Kujtimi.

— Po ja. E pashë një herë këtë shoqen tuaj me një djalë të ri, nën një çadër, dhe thashë se. . .

— E njihje ti atë djalin? — pyeti përsëri Kujtimi.

— Atëhere nuk e njoha, prandaj edhe dyshova, por më vonë ju pashë një ditë të dyve në kinema. Ju atëhere ishit veshur civil, si atë natë, dhe e kuptova se isha gabuar. Por unë e kisha thënë fjalën dhe, nga forca e zakonit, më erdhi rëndë ta merrja prapa.

— Ose, më saktë, nuk të leverdiste, se je mësuar me të tilla muhabete dhe pa to nuk të pihet as kafeja, — shtoi Bashkimi.

— Ja si qenka puna, — tha me gjysmë zëri Kujtimi dhe shikoi me dhembshuri Florën, që i ishte ulur në krah dhe dëgjonte me vëmendje bisedën e çuditshme të burrave.

Flora rrinte si e hutuar. Kujtimi u kthye dhe e kapi lehtë nga duart.

— Mos u çudit, Flora, kjo ishte një hije që erësoi për pak kohë dashurinë tonë. Më fal, Flora, ti nuk ke asnjë faj!

PRANË RRJEDHËS SË LUMIT

Vendi ishte shumë i bukur. Edhe Juana ishte shumë e bukur. Nga mali uji rridhte i pastër dhe i rrëmbyeshëm. Unë doja t'i krahasoja sytë e Juanës me blunë e burimit malor, por krahasimi nuk më dukej i përshtatshëm. Ajo qeshte dhe pinte me etje verën e bardhë. Dukej shumë e lumtur. Vallë, pse ishte aq e qeshur Juana? Unë mundohesha të lexoja në sytë e saj burimin e buzëqeshjes. Por ajo nuk më linte të qetë. Unë mendoja, por kisha frikë se mos më lexonte mendimin. Inxhinieri, si gjithmonë, aprovonte dhe duartrokiste çdo mendim e veprim të saj.

— Dua të freskohem, — tha Juana.

— Uji i lumit është i freskët, — i tha inxhinier Skënderi.

— Më dhemb pak koka. Dua të freskohem, — tha ajo e vendosur dhe u çua.

— Unë s'mund të vij, — tha me keqardhje inxhinieri. — Ti e di që kam kaluar një pleurit të rëndë.

— Do të më shoqërojë Iliri. Ky është ushtarak dhe nuk ka frikë nga uji i ftohtë i lumit. Apo jo, Ilir? — më pyeti mua.

— Kemi pirë dhe mund të ftohemi, — ju përgjigja.

Ajo më kapi nga dora dhe më hodhi një shikim të ëmbël e lutës.

— Mos ma prish dhe ti, Ilir! Unë prandaj erdha në këtë lumë të mrekullueshëm. Verë mund të pinim edhe në qytet.

U çuam. Inxhinieri, pasi na bëri një foto, na porositi të kishim kujdes e të mos rrinim shumë në ujë, pastaj u çua për të marrë nga çanta një roman. Unë dhe Juana u nisëm. Ai diçka i foli në gjuhën e saj amëtare.

Juana ishte e huaj. Skënderi kishte mbaruar studimet në vendlindjen e saj dhe aty ishin njohur e dashuruar. Për dashurinë e tyre më kishte folur vetë inxhinieri. Pastaj ajo erdhi në Shqipëri dhe u bë bashkëshortja e tij.

— Skënderi është i sëmurë. Ai nuk mund të na shoqërojë, prandaj më thotë se të kërkon të falur, — më tha Juana dhe qeshi. Ajo gjithmonë qeshte.

...Kisha disa kohë që njihesha me ta. U prezantua një ditë rastësisht në **restorant**. Ata nuk gjetën tavolinë të lirë dhe, pasi kërkuan leje, u ulën në tavolinën ku isha ulur unë. Juana porositi verë dhe e ngriti gotën për pesëvjetorin e djalit të tyre dhe për njohjen tonë. Qysh atë ditë pothuaj takoheshim çdo drekë në restorant. Unë isha transferuar pak kohë më parë në atë qytet dhe haja jashtë.

Juana çdo ditë tregohej më e dashur. Më hidhte shpesh disa shikime, që më bënë të skuqesha. Ishte e shkathët dhe provokuese. Të qeshurit e saj dhe prekjet e lehta të këmbëve nën tavolinë më bënë të ndroja restorantin. Por ata më gjetën edhe aty.

U detyrova të haja në rosticeri. Pas disa ditësh ajo më takoi në rrugë dhe u skuq si gjimnaziste...

* * *

— Zhvishu, Ilir! Pse mendon kaq shumë?

Ajo ishte zhveshur. Rrobot e banjës, ngjyrë blu, ja shtrëngonin fort trupin e zhdërvjellët. I bëri flokët kurorë dhe i lidhi me një kordele.

Vallë, përse më ishte ngjitur nga pas Juana? Pse iku inxhinieri dhe na la vetëm? Ç'është gjithë kjo dëshirë e tij për të fotografuar? Eh, Safet, sa sylesh që u tregove! Lejove inxhinierin të kalonte pranë zonës ushtarake me aparat fotografik.

— Mos u huto, Ilir. Më ndihmo pak të lidh korde-len!

U çova dhe kapa lehtë flokët e saj të gjatë e të verdhë. Ato m'u derdhën në duar. Juana m'u mbështet në gjoks. Ndjeva se ju rrënqeth i gjithë trupi. Pastaj u kthye me rrëmbim dhe më hodhi duart në qafë.

U largova ngadalë. Ajo iku me vrap dhe u fut me rrëmbim në ujë. Shtriu krahët dhe lëshoi lirshëm trupin në drejtim të rrjedhës. Shikoja nga larg trupin e saj që rrëshqiste ngadalë dhe mendoja se ku vallë ishte inxhinieri në këto çaste. I thirra të kthehej, por ajo largohej më tepër. Filloi t'i dukej vetëm koka e vogël. Ja bëra me shenjë se do të fshihesha, por ajo s'dëgjonte. Donte ta çonte punën e saj gjer në fund.

Nuk e kuptoja pse donte të shkonte aq larg. E ndoqa disa metra me not, pastaj u ndala. Dola në zall dhe shikova nga vendi ku lamë inxhinierin. Ai nuk dukej. Mos vallë ishte shtrirë dhe flinte?

Juana hipi në një shkëmb dhe më thirri. U nisa me përtesë drejt saj. U mbështeta edhe unë në shkëmb.

— Është gjë e mrekullueshme të notosh në një ujë kaq të pastër, — më tha.

— Lart është një vend shumë i bukur. Të shkojmë të notojmë atje.

— Kur të kthehemi. Kam qejf ta shikoj sa më shumë këtë lumë të mrekullueshëm.

— Nuk duhet të largohemi shumë. Më poshtë lumi është i rrezikshëm.

— Edhe ju ushtarakët u trembeni rreziqeve, — më tha duke qeshur dhe m'u afrua më shumë.

— Nuk rrezikohemi kot, — i thashë.

Ishte hera e parë në jetën time që e ndjeja veten kaq ngushtë. Inxhinieri ishte vetëm. Vallë, përse nuk na shoqëroi? Në qoftë se me të vërtetë kishte marrë pleurit të rëndë, pse nuk erdhi anës së lumit? Po Juana, përse do të largohet sa më shumë nga vendi ku qëndron inxhinieri?

— Ti sot po mendohesh shumë, — më tha Juana dhe më kapi nga flokët.

— Ndoshta, — i thashë.

Përsëri heshtëm.

Inxhinieri ishte vetëm. Unë nuk mund ta hiqja më mendjen andej. Një i panjohur ishte vetëm pranë një zone ushtarake. Ky ishte gabimi im. Kisha plotësuar kërkesën e rastësishme të Juanës për të bërë një piknik në këtë lumë të bukur malor. Nuk e mendova se do të ndodhesha në rrethana të tilla. Kujtova se gjithshka do të kalonte qetë. Por ja, Juana ka mbështetur kokën në shkëmb. Ajo po pshe-rëtin thellë. Vallë ç'e shqetëson Juanën?

— Mund të të bëj një pyetje?

— Me gjithë qejf, — i thashë.

— Keni ndjenja ju, ushtarakët?

U rrotullua dhe ktheu fytyrën nga unë. E kisha shumë pranë. Në jetën time nuk kisha pasur kurrë një femër kaq afër.

— Kemi. Ndoshta kemi më shumë ndjenja se të tjerët, — ju përgjegja.

— Nuk e besoj, — më tha ftohtë.

— Varet se për ç'ndjenja e keni fjalën, — i thashë.

— Këtu ke të drejtë. Ndoshta nuk e bëra pyetjen të saktë. E kisha fjalën për ndjenjat intime.

— Të kuptova.

— Atëhere përgjigju.

— Përgjigjen e more, — i thashë. — Është po ajo e para.

Ajo qeshi fort, gati me hysterizëm.

— Ilir, ke dashuruar ndonjëherë?

— Po, — i thashë.

— Tani ke dashnore?

— Jo.

— Çudi. Një djalë kaq i ri dhe kaq simpatik si ti të mos ketë asnjë dashnore! Ke natyrë të çuditshme. Ti gjithmonë ke për të qenë fatkeq.

Zgjati dorën dhe deshi të më kapte përsëri flokët. Unë lëviza ngadalë dhe u largova.

Ajo qeshi përsëri, pastaj befas u bë serioze.

— Nuk je aspak i sjellshëm.

— Ndoshta, — i thashë dhe u zhyta në ujë.

Doja të isha vetëm. Duhet të bëja patjetër diçka. Inxhinieri që qëndronte vetëm më shqetësonte shumë.

«Duhet të largohem patjetër. T'i shpëtoj shikimit të Juanës dhe të vë re me kujdes me se merret inxhinieri».

Këtë vendim mora duke notuar.

Dola nga uji. Ajo më priste tek shkëmbi.

— Të pëlqejnë lulet e malit? — e pyeta.

— Shumë, — u përgjegj e menduar.

— Po shkoj të të bie ca.

— Ku ka? — më pyeti dhe një nerv i lëvizi në fytyrë.

— Në anën tjetër të lumit, — e gënjeva.

— Janë larg?

— Më prit, — i thashë dhe u nisa në drejtim të kundërt nga vendi ku ndodhesh në fillim inxhinieri.

Duhet të bëja shumë rrugë. Por nuk kisha si të veproja ndryshe. Juana do të më kuptonte se ku do të shkoja në të vërtetë. Shkurret e dendura më gërvishtnin trupin. Dhembjet m'u shtuan më shumë kur djersa më pikoi në të gërvishturat që më kishin shkaktuar gjembat.

Inxhinieri nuk dukej... Pas shumë përpjekjesh mezi gjeta gjurmët. Nuk kisha dyshim. Ishin gjurmët e këpucëve të mëdha të inxhinierit. Dyshimi nuk më hiqej nga mendja. Më në fund atë e pashë lart, në majën e një lisi, me aparat në dorë.

Pashë drejtimin e teleobjektivit dhe u rrënqetha. Inxhinieri e kishte nga një objekt ushtarak.

— Do të rrëzoheni, inxhinier, — i fola.

Ai u tremb dhe gati sa nuk u rrëzua.

— Po fotoografoj rrjedhën e lumit, — më tha me gjysmë zëri duke zbritur.

— Nuk e keni gjetur mirë pikën e fotografimit. Nga maja e lisit nuk duket shtrati i lumit. Ma jepni mua pak aparatin, — i thashë.

— Dini të fotografoni? — më pyeti dhe, duke më dhënë aparatin fotografik, buzëqeshi me zor.

— Di, po jo në zonën ushtarake. Aparatin do ta mbaj unë. Keni fotografuar në zonën ushtarake.

— E djegim filmin po patët ndonjë dyshim, — më tha dhe zgjati dorën për të marrë aparatin.

— Jo, pse t'i prishim kot fotografitë, — i tha shë.

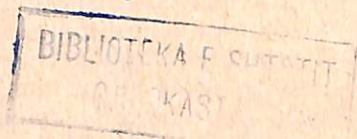
Pranë nesh u dëgjuan këmbë. Ktheva kokën dhe pashë dy ushtarë.

— Kemi kohë që e vëzhgojmë, — më thanë ata.

U dorëzova aparatin fotografik dhe inxhinierin.

Juana priste te lumi. Ndoshta ajo mendonte se burri i saj po e kryente me sukses detyrën dhe priste nga unë lulet e malit...

~~57283~~

36056.

GJYMTYRËT E HEKURTA

E zunë tradhëtisht afër mesit të natës. Ju hodhën mbi vete dhe i rrëmbyen armën, të vetmin shok që kishte.

— Më hëngrët në besë, të poshtër! Vetëm kaq tha gjatë gjithë rrugës.

E hipën në majën e një bregoreje. E lidhën në trungun e trashë të një lisi dhe kërkonin t'u tregonte ku ishin partizanët, sa ishir dhe kur do të sulmonin. Por ai rrinte më i heshtur se lisi. E goditën rëndë, por ai qëndronte më i patundur se shkëmbi ku kishte vendosur këmbët. I prenë krahun e djathtë me sëpatë. I prenë krahun e pushkës. Por ai nuk foli. Ishte më krenar dhe më i heshtur se mali që kishte përkundruall. Kur i prenë dhe krahun e majtë dhe gjaku zuri t'i rridhte nëpër të çarat e lisit, ai u foli:

— Sa të jetë zemra, do të rrjedhë gjithmonë gjak nëpër damarë e sa të jetë partia, do të ketë gjithmonë partizanë në male!

Diku larg u dëgjua një krismë. Kriminelët nxituan. I prenë edhe dy këmbët dhe e lanë partizanin e panjohur pa gjymtyrë në atë majë kodre.

Montatorët e morën vesh këtë ngjarje të dhimbshme, por heroike, që kur arritën në fshat. Projekti, vendosjen e shtyllës së tensionit të lartë, e kishte disa metra më larg nga pllaka përkujtimore. Por montatorët bënë një ndryshim. Gropat i hapën aty ku kishte rrjedhur gjaku i partizanit të panjohur. Mbi pikat e gjakut u derdh djersa e montatorëve. U gatua ai themel me gjak e me djersë shqiptari. Dhe u ngrit madhështore ajo shtyllë e tensionit të lartë, me këmbë të vendosura thellë në tokën mëmë e me krahë të shtrira tutje në horizont, sikur do të përfafonte gjithë Shqipërinë.

Fshatarët dhe kalimtarët, që dinë historinë e partizanit të panjohur, shikojnë te ajo shtyllë e fortë hekuri këmbët dhe duart e tij. Nëpër atë shtyllë do të rrjedhë pareshtur energjia elektrike. Do të vihen në lëvizje torno, tezgjahë e fabrika. Do të ndriçohen vatrat e fshatarëve. Dhe do të shikojnë fshatarët te teli inkadeshent i llambës yllin e kuq të partizanit, që u skuq me gjakun që i rrodhi nga gjymtyrët për lumturinë e tyre.

DIKUR

Ai dremiste te hyrja e strungës. Një fllad i freskët i ledhatonte gjoksin leshtor. Kishte shumë gjumë, por nuk mund të flinte. Priste t'i kthehej djali me dashin përçor të kopësë fqinjë.

«Duhet të kthehet», — mërmëriti me vete.

Sytë gati sa nuk i mbylleshin. Por ai nuk mund të flinte. I dukej sikur buzët e bejkës i lëpinin qerpikët. Bejka kërkonte hakmarrje. Atë e vodhën nga vatha, dhe e therën natën. Ai e qau me lot, sikur e kishte vajzë për nuse. U betua mbi lëkurën e saj se do t'ja merrte hakun. Dhe sonte ishte nata e bejkës. Djali do të vinte me dashin përçor përpara.

Po sikur... Në trup ndjeu të ftohtë. Ai e dinte se si përfundonin këto punë. Shumë djem ishin vrarë për një dele. Të ftohtët i ngjethi gjithë trupin. U dëgjua një gjëmim i largët. U çua dhe hodhi sharkun në krahë. Deshi të zbriste një herë poshtë, po ndërroi mendje. Djali do të kthehej shpejt. Nuk bënte t'i linte dhentë vetëm.

Hodhi në sup pushkën dhe u drejtua nga vatha. Dhentë ishin shtrirë njëra pranë tjetrës dhe përty-

peshin. I dukej se qanin për bejkën që ja vodhën. Qeni e pa dhe ju afrua ngadalë. I vajti te këmbët dhe uli kokën si fajtor. Për faj të tij ishte vjedhur bejka, më e mira e shoqeve. Nuk ishte treguar trim, ashtu siç i ishte hapur fama. Kishte humbur ndjenjat nga një shkop i fortë në kokë! I zoti i mbante ende mëri. Befas u dëgjua një krismë. Krismë e thatë, që goditi në mish. U çua bashkë me pushkën dhe qe-

nin. Një gjëmim i fortë u ndje nga maja e malit. Qetësia mbuloi përsëri luginën. Qeni i shpejtoi hapat. Ai e la sharkun t'i bjerë nga supet dhe futi fishekun në gojën e pushkës. Qeni ndaloi dhe ulëriu nën zë, si nusët e reja kur mbeten vejusha.

Ai ndaloi. Koka e djalit të vetëm ishte varur si gonxhe e shkelur, ende pa çelur mirë. Toka u drodh nga një gjëmim i fortë. Gjunjët e tij u lëkundën. Shiu e rrihte me forcë. U ul në gjunjë.

— Më vranë... ba..ba, — mezi i foli djali i vetëm.

Qeni ulëriu fort. Nën dritën e rrufesë, babai pa gjakun që i rridhte nga goja. U përkul më shumë. Shiu dhe lotët i bashkoheshin në majën e mjekrës. Ja ngriti mengadalë kokën dhe e puthi fort në sy, si atëhere kur e kishte të vogël dhe e mbante nën shark. Në vesh i gjëmoi kuja e nënës. Të qarët e mekur të nuses, që mbeti vejushe pa u martuar ende. Gjëmi-met sa vinin e shtoheshin. Zigzagët e rrufeve kryqë-zoheshin mbi kokën e tij, sikur donin t'u tregonin maleve për gjëmën e madhe të bariut, që i vranë djalin e vetëm për një dele.

...Brirët e dashit i shpuan kofshën. Labi, që rrinte në cepin e karrocerisë, u përmend. Dashi i binte në gjunjë me kokë, sikur donte ta shkëpuste bariun nga ajo ngjarje e hidhur e paraluftës. Labi e kapi nga të dy këmbët e para dhe e çoi lart. I futi duart midis brirëve dhe filloi ta ledhatonte. E kishte mbajtur në prehër që kur kishte lindur. Sot ata ishin nisur për rrugë. Do të shkonin tek vëllezërit e

veriu. Udhëtarët dhe pasagjerët e maqinave, që shkonin në drejtim të kundërt, përshëndesnin vargun e gjatë të maqinave, që çonin bagëti në kooperativat malore. Dashi i futi kokën në gji. Atij ju kujtua përsëri bejka dhe djali. Po të jetonte, edhe i biri do ishte në karrocerinë e ndonjë maqine e do të çonte dhen në veri. Psherëtiu thellë dhe rregulloi flamurin që valëvitej mbi maqinë.

XHA FEJZUA

Veteranët i gjen kudo. Secili nga ne takohet çdo ditë me ta. I shikojmë të thinjur, të krrusur nga pesha e madhe e vuajtjeve dhe e viteve, i përshëndesim, por, sa pak gjëra dimë për ta! Sa pak dimë për botën e brendshme të tyre, për luftërat e tyre, për shpirtin e madh të tyre!

Ata nuk e kanë zakon të flasin për vete, nuk u pëlqen buja dhe lavdia. Çdo gjë që kanë bërë e quajnë të thjeshtë dhe të natyrshme. Një shkrimi ynë, që mund të dalë në gazetë, atyre nuk u shton asgjë, por neve, të rinjve, na vlen shumë.

Xha Fejzua është një nga veteranët e shumtë që i takojmë çdo ditë. Jeta e tij është plot vuajtje e përpjekje. E shikon të pakët nga trupi e nuk të besohet si e ka duruar ky njeri barrën e rëndë që i ka vënë jeta mbi ato shpatulla të ngushta e të dobëta. Të duket sikur ato shpatulla janë ngushtuar, që kur qenë të njoma, për të dalë nga hekurat e kalasë së Gjirokastrës, ku e përplasën qysh në rini xha Fejzon.

Në burgun shekullor, fshatari i varfër mësoi mirë se ç'do të thotë shtypje, se ç'do të thotë të mos

kesh asnjë të drejtë, se ç'do të thotë të ta kenë jetën në dorë armiqtë e tu. Prandaj ai nuk do ta harrojë kasollen e thjeshtë labe, ku Mustafa Matohiti i tregoi rrugën e çlirimit, rrugën e fitores.

Dhe xha Fejzua ju dha me mish e me shpirt luftës për çlirimin e plotë, për fitoren.

Ishte e vështirë lufta. Eh, sa e vështirë! Ajo kalonte mbi shtëpi të djegura, mbi familje pa strehë e të uritura, mbi plagët e shokëve, mbi gjakun e shokëve.

Tërë jetën e tij eci xha Fejzua, pa u ndalur asnjë çast, për të mbajtur amanetin e të rënëve. E la gruan me fëmijët në varfëri dhe nisi rrugën e luftës. Pas operacionit të Qershorit mori tri ditë leje për të parë gruan dhe fëmijët, por gazi ju shua në buzë. Gruaja dhe një vajzë i ishin vrarë nga bombardimet. Eh, xha Fejzo, si e mposhte dhembjen, kur nuk pe vajzën të të hidhej në qafë e të të ledhatonte yllin e kuq në ballë? Si e mposhte hidhërimin, kur nuk doli gruaja e të t'i rrihte shpatullat për betejat që kishit fituar? Si i mbajte lotët, kur more në duar vajzën e mitur që kishte mbetur pa gjirin e nënës e pa përkëdhelitë e babait?

Xha Fejzua nuk kishte kohë të qante. E prisnin shokët. E priste çeta. Duhej të luftonte edhe ai, që të mos kishte më fëmijë jetimë.

Shokët nuk dinin si ta ngushëllonin, por ai ja mori këngës, këngës më të dashur:

*Pleqtë me feste të kuqe,
me silah e me çibuqe,
u hodhën në lumin e Kuçet,
topi bam e ata tutje!*

E ndoqi armikun xha Fejzua edhe jashtë kufive, gjer në Malin e Zi. Kur u kthye, e gjeti edhe vajzën tjetër të vdekur. Por ai nuk u dha. I humbi familja, por fitoi gjënë më të madhe: lirinë.

I vuri të gjitha forcat xha Fejzua për ta bërë sa më të fortë e më të bukur lirinë që solli nga malet. Gëzimin dhe lumturinë e gjeti në punë, midis njerëzve.

Vitet kalonin njëri pas tjetrit dhe thinjat i shtoheshin, por xha Fejzua nuk e kishte mendjen atje. Ai shikonte veprat e mëdha të pesëvjeçarëve që shtoheshin njëra pas tjetrës, shikonte gëzimin në sytë e fëmijëve, shikonte gjithshka që ngrinte ai dhe shokët e tij.

Erdhi dita dhe xha Fejzua doli në pension, por nuk ndenji në shtëpi të priste fundin e jetës. Çdo ditë ngrihej si zakonisht dhe fillonte punën në këshillin e lagjes. Atë e gjen edhe me pushkë në krah, në krye të çetës territoriale. Duhet mbrojtur fitoret e revolucionit, duhet mbajtur amaneti i shokëve të rënë.

Ky burrë i moshuar, ngjitet me pushkë në krah lart, nëpër kalldrëmet e Gjirokastrës, dhe të duket se është një copë e atyre shkëmbinjve që nuk i ulën kurrë kryet.

KU I KAM PARË KËTA SY?!

Në çetën vullnetare atij i flisnin të gjithë xhaxhi, se ishte burrë i moshuar. E caktuan me disa pionierë. Njëra prej tyre quhej Vjollcë. Ajo kishte sy shumë të kthjellët e të qeshur. Kur e pa xhaxhi për herë të parë me pushkë në krah, mendoj:

«A do ta mbajë dot pushkën kjo vajzë?»

U nisën drejt poligonit. Xhaxhi ecte në krye. Diçka kujtonte. Dhe kishte shumë gjëra për të kujtuar ky veteran i luftës.

Por sot nuk e linte të qetë një mendim:

Ku i kishte parë ata sy si të Vjollcës?

Në mal kishte pasur shumë partizane. Edhe ato xhaxhi i flisnin.

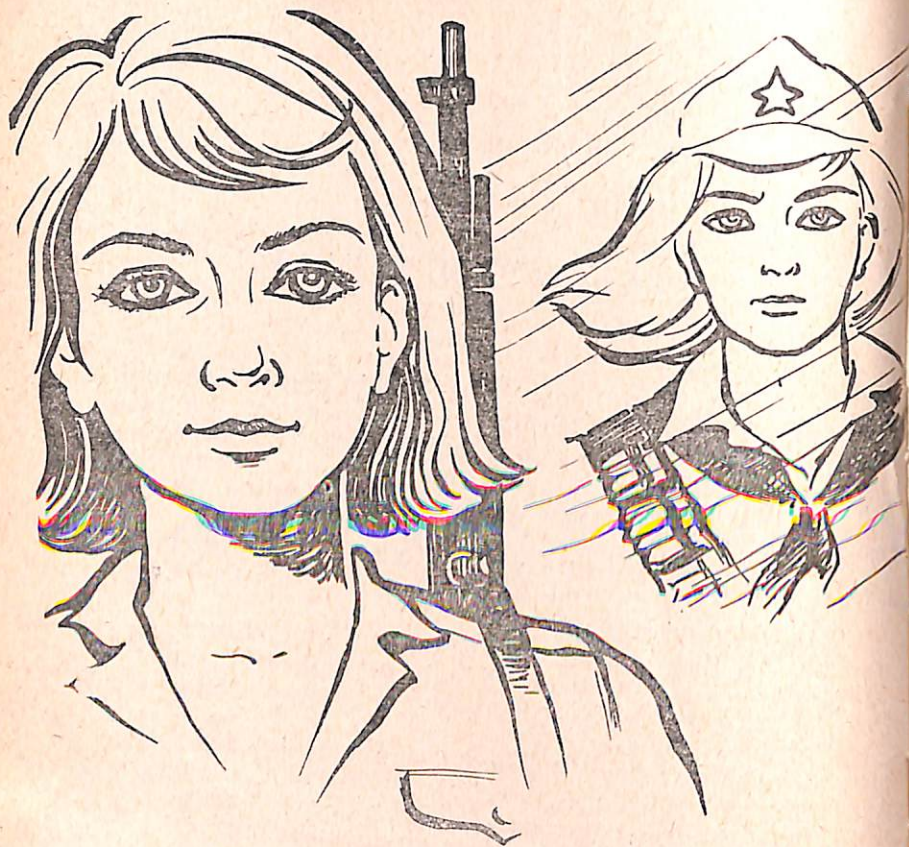
«Eh, ç'vajza ishin ato!» — mendonte, duke ecur në krye të kolonës. I bëhej zemra mal kur partizanet ngrinin kokën nga pozicionet dhe i thoshin:

— Xha Zenel, kur do të hidhemi në sulm?!

Ose:

— Xhaxhi, hajde t'ja marrim një herë këngës.

Edhe pionieret e çetës vullnetare e donin dhe e respektonin shumë. Shpesh e pyesnin:

- Xhaxhi! E hapa mirë pozicionin?
- Xhaxhi! Ta zbërthej dhe një herë pushkën?
- Xhaxhi! Ta këndojmë një herë «Yllin partizan»?

«Të mira e të zonja janë dhe këto, por atyre s'ua arrijnë dot», — vazhdonte të mendonte xha Zeneli, duke ju ngjitur bregores së poligonit.

Ktheu një herë kokën të shikonte skuadrën. Zakon i vjetër i luftës në male. Vjollca ecte e qetë pas tij. Mollzat e faqeve i ishin skuqur nga thëllimi i dimrit dhe nga pesha e pushkës. Sytë e tyre u kryqëzuan edhe një herë. Vjollca qeshi si me ndrojtje. Ai u ndal papritur dhe ajo i erdhi shumë afër.

— Fetja, — tha me vete. — Fete Gjini! — Dhe si në film i doli përpara partizanja katërmbëdhjetëvjeçare, Fete Gjini. . .

— Xhaxhi! Shkurtoma pak rripin e pushkës! — Kështu u njoh për herë të parë me Feten. Pastaj u miqësuan, ashtu si miqësoheshin partizanët: netve në marshime, ditëve pa bukë, gjatë sulmit mbi armikun.

«Eh! Fete, Fete!» — psherëtiu xha Zeneli dhe me sytë e mendjes e pa kur u hodh mbi gjermanët për të shpëtuar shokët e saj.

* * *

Filloi përgatitja për qitje. Xha Zeneli ua përsëriti edhe një herë rregullat.

Vjollca u shtri barkas. I vuri pushkës krehërin me fishekë, hoqi sigurecën dhe u bë gati për qitje. Xha Zeneli i ndiqte me kujdes lëvizjet e saj dhe ndjente një gëzim të papërshkruar.

«Çdo gjë e bën si luftëtare e vërtetë, si shoqet partizane», — mendoj.

Krismat e njëpasnjëshme të pushkës ja prenë fillin e mendimeve. Ai dha komandën:

— Zjarr ndalo!

Vjollca u çua ngadalë dhe priste me padurim përfundimin. Po me aq padurim priste edhe xha Zeneli.

Nga larg u dëgjua:

— Shkëlqyeshëm!

U panë të dy sy më sy.

— Po, — tha xha Zeneli. — Këta sy i kam parë në mal, te partizanet. Më nxore mallin e Fete Gjinit, moj Vjollcë. Më nxorët mallin e partizaneve, o fëmijë.

— Edhe ne si ato do të bëhemi xhaxhi, — u përgjegj Vjollca.

PAS MBRËMJES

Ajo kishte kohë që udhëtonte në monopatin e pafund të malit. Këpucët e rënda ushtarake bënin një zhurmë monotone. Ndalonte shpesh dhe kontrollonte terrenin përreth. Asnjë njeri nuk dukej. Ishte vetëm në atë peizazh të ashpër malor. Tamburi i trokiste në shpinë dhe ja shtonte edhe më shumë shqetësimin.

Sapo vinte dhe i ngadalësonte hapat. Dhembjet po shtoheshin gjithnjë e më shumë. Donte të arrinte patjetër te vendi i caktuar, por çdo hap që hidhte i shkaktonte dhembje. I mblodhi edhe një herë të gjitha fuqitë dhe u mundua t'i mbushte mendjen vetes se dhembja do t'i kalonte, por, sa hodhi disa çapa, ju morën mentë, ju pre fuqia dhe ra në mes të rrugës gati pa ndjenja. Kapa ju rrëzua nga koka dhe flokët ju shpërndanë mbi ballë.

Tomorri pothuaj se vraponte në atë të tatëpjetë monopati. Kishte kaluar me dhjetëra herë nga ajo rrugë dhe i dinte përmendësh kthesat, gropat dhe gurët e mëdhenj që i zinin rrugën. Kishte mbaruar detyrën dhe po kthehej t'i raportonte komandantit.

Afërditën, që ishte shtrirë në mes të rrugës, gati sa nuk e shkeli. U ndal përnjëherësh dhe, pasi ngurroi për një çast, e kapi nga krahët dhe e ngriti. Ajo ishte zverdhur dhe nga sytë i kishin rrëshqitur disa pika lot.

— Ç'ju ka ndodhur kështu?!

— ...

— Mos jeni rrëzuar?

— Jo.

— Po flisni, çfarë keni?

— Jam pak e sëmurë, — mezi shqiptoi ajo.

— Ju jeni zverdhur dhe mezi po flisni, — i tha Tomorri dhe i mori dorën për t'i parë pulsën. Vetëm atëhere e njohu që ishte Tomorri. U zverdh dhe më shumë, uli kokën dhe i pëshpëriti:

— Më lini të qetë, do të më kalojë shpejt.

— Jeni ulur shumë keq këtu. Çohuni dhe uluni në një vend më të mirë.

Ajo u mundua të ngrihej, por dhembjet e forta ja prenë gjunjët dhe u mbajt tek Tomorri që të mos rrëzohej.

— Ju jeni e sëmurë rëndë. Kot ngulni këmbë. Ejani të shkojmë poshtë të mjekoheni.

— Nuk mundem. Nuk mundem, Tomorr. Më lini të qetë.

— Mos flisni marrëzira. Unë nuk mund t'ju lë në këtë gjendje, — i foli pak ashpër dhe e kapi me forcë nga krahu. Ajo mbylli sytë dhe e lëshoi gjithë peshën e trupit mbi Tomorrin. E hodhi krahun e saj mbi supet e tij dhe nisi të ecë, por befas klithi nga dhembja.

Tomorri mbeti për disa çaste i hutuar. Si të bënte? Ta merrte në krahë, i vinte zor. Por nuk mund ta linte në asnjë mënyrë aty. Më në fund vendosi.

— Do t'ju marr në shpinë, — i tha dhe papritur pëlqimin e saj, e kapi dhe e vuri mbi shpinë. Ajo deshi të kundërshtonte, por nuk mundi. Nuk kishte fuqi.

Ai ecte me kujdes që mos ta trondiste. Afërditës për disa çaste ju pakësuan dhembjet e forta dhe e

rregulloi më mirë trupin. Njërën dorë e rregulloi te supi i djathtë i tij dhe... ju kujtua mbrëmja...

— Më falni, por nuk mundem, — i kishte thënë Afërdita.

— Po unë ju dua me gjithë shpirt, — i tha për herë të dytë Tomorri.

Ajo kishte ikur dhe kështu ishin ndarë. Afërdita e kishte hedhur poshtë dashurinë e tij. E kishte shkelur me këmbë...

Kur kujtoi këtë skenë, ju rrënoqeth i gjithë trupi. Ajo nuk kishte pranuar... ndërsa ai e mbante mbi shpinë, si gjënë më të shtrenjtë, si nëna fëmijën, si vëllai i madh motrën e mitur.

Tomorrit filluan t'i digjnin sytë nga djersa që i rrëshqiste nga balli dhe i binte mbi vetulla. Gjithë trupi i ishte bërë ujë nga djersa. Kishte nevojë të çlodhej, por vonesa më e vogël mund të kishte pasoja të rënda për Afërditën.

Mjeku i rojes e vizitoi shpejt e shpejt Afërditën. Diçka shënoi në kartelë dhe urdhëroi ta çonin në sallën e operacionit. Pastaj u kthye nga Tomorri.

— Sa kohë keni që udhëtoni?

— Mbi dy orë.

— Në shpinë e mbajtet?

— Po. Ajo nuk mund të ecte. Ç'mund të ketë?

— Apendisit akut.

— Ka rrezik?

— Jo, ju i shpëtuat jetën. Tani është jashtë çdo rreziku.

Kur erdhën sanitaret me barelë për ta marrë Afërdita ngriti dorën dhe e përshëndeti. Tomorri buzëqeshi.

NJË KUJTIM NGA FËMIJËRIA

Safeti ishte më i forti dhe më i guximshmi ndër ne. Të gjithë i bindeshin dhe e respektonin. E donim dhe e kishim zili. Asnjeri nuk kishte dëgjuar që Safeti të dorëzohej në lojën luftash. Grupi i tij fitonte gjithmonë. Ku ishte Safeti, ishte fitorja! Por ja që një ditë ai u sëmur rëndë. E shtruan në spital.

Dhe isha më i vogli i shtëpisë së fëmijës. Safeti më mbante gjithmonë afër. Ishim si vëllezër.

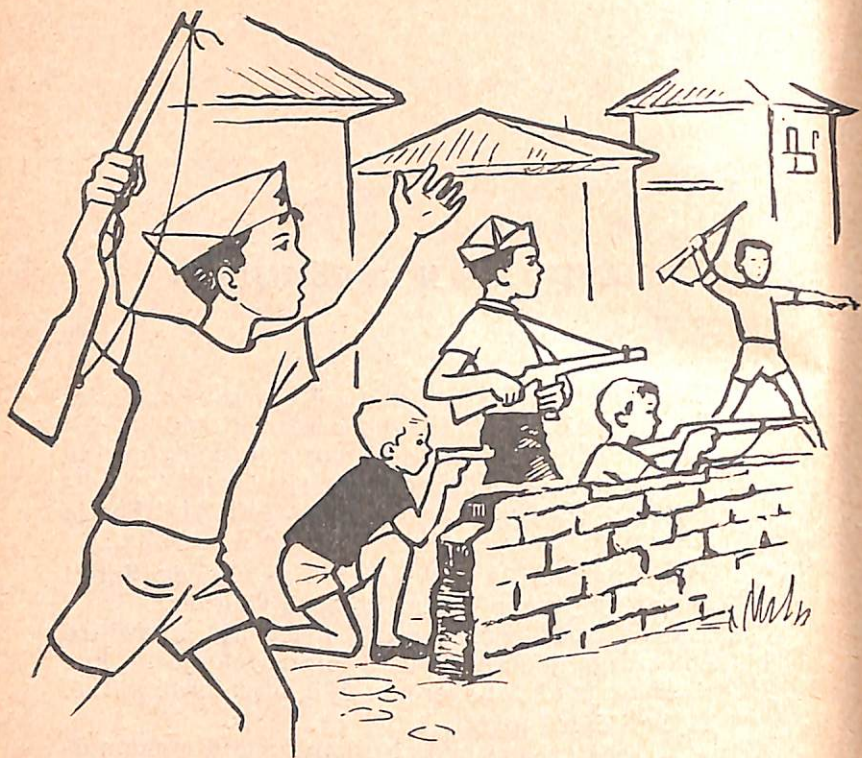
Kur kthehesha nga spitali, kisha një zbrazëturë në zemër. Nganjëherë më shkiste dhe ndonjë lot kur largohesha nga ai. Mungesën e tij e ndjenim të gjithë.

Një ditë më pyeti:

— E, si veni me lojën, ju kanë mundur ndonjëherë?

Unë nuk dija si t'i përgjigjesha. Që kur ishte sëmurur ai, ne nuk kishim fituar asnjëherë. Djemtë e lagjes i gjallëroi mungesa e komandantit tonë. Ula kokën dhe nuk i fola. Ai psherëtiu dhe më tha:

— Mos na turpëroni. Thuaju shokëve të mos kenë frikë.

Në mbrëmje, pas buke, u mblodhëm te fusha e futbollit për të vendosur për lojën tonë të preferuar.

— Duhet të zgjedhim komandantin, — tha Dragushi.

— Patjetër, — pohuan të tjerët.

Kjo ishte pika më delikate e mbledhjes. Nuk na

dukej asnjëri i aftë për të zëvendësuar Safetin. Por
ja që njëri duhej të zgjidhej. U bënë shumë propo-
zime. Në fund më erdhi radha edhe mua. Unë propo-
zova Shemen. Ai ishte më i riu ndër ne. Nuk kishte
asnjë muaj që kishte ardhur. Ishte i shkurtër, por
i mbushur. Fliste pak dhe gjithnjë buzëqeshte. Edhe
kur i kujtonim ditën e parë, që nuk donte t'i hiqte
pantallonat e leshta, ai nuk zemërohej, po qeshte.
Mua më pëlqente shumë Shemja. Unë rrija shpesh
me të. Safeti më kishte porositur që mos ta lija të
mërzitej, dhe ai u mësua shpejt me mua.

Shemja pak herë kishte luajtur luftash, po të
gjithë e dinin se ishte shumë finok në lojë.

Më në fund vendosëm që ai të ishte komandanti
ynë.

Kur mbaruam studimin e mbrëmjes, Shemja më
tha:

— Si thua, do të fitojmë?

Ngrita supet dhe e pashë drejt në sy.

— Pa Safetin e kemi të vështirë, — më tha dhe
më vuri dorën në sup.

— Më mirë të mos lozim, — i thashë.

— Jo, është turp. Por ne do të bëjmë diçka tje-
tër, — më tha dhe buzëqeshi.

— Çfarë? — e pyeta me padurim.

— Ne do të jemi partizanët, — tha e përplasi
duart.

— Po ata? — e pyeta përsëri.

— Ballistët! — më tha e më ngriti në duar.

Para se të fillonim luftën, Shemja na mblodhi për të fundit herë. Ishim rreshtuar sipas skuadrave, ashtu siç rreshtoheshim kur shkonim në mensë. Përgjegjësit e tavolinave ishin komandantë kompanie. Çdo kompani kishte dhe infermiere. Ishte hera e parë që në luftë merrnin pjesë edhe vajzat.

— Shokë! — filloi të flasë Shemja me zërin që i dridhej. — Ne jemi partizanë dhe ju e dini se partizanët nuk dorëzohen kurrë. Pra, mos u dorëzoni. Ne do të fitojmë. Partizanët gjithmonë fitonin.

I shikoja shokët me bisht të syrit dhe më dukej se ishim partizanë të vërtetë. Pushkët dhe revolet e drurit më dukeshin si të vërteta.

Lufta filloi shumë e organizuar. Shemja shkonte nga një kompani te tjetra dhe u jepte zemër, duke bërtitur:

— Para partizanë!

Të gjithë bërtisnim me sa fuqi që kishim. Djemtë e lagjes mbetën të çuditur nga gjithë ai vrull dhe guxim që kishim marrë.

Unë, si dhe më parë, isha korier. Por këtë radhë kisha shumë punë. Shemja jepte më shumë urdhëra se Safeti. Dhe unë fluturoja sa në një anë në tjetrën. Atë ditë secili donte të ishte sa më i shkathët e sa më i guximshëm.

Po vrapoja mbi një mur për të shkuar te qoshja e rrugës. Duhej të shikoja andej nga do të kalonin «ballistët» që të lajmëroja t'i zinin në befasi. Arrita në mesin e murit, kur befas pashë se ata po dilnin të përkulur një nga një nga qoshja dhe vraponin rrëzës e rrëzës. Dhe pak hapa të bënin, do të vinin poshtë meje. Nuk dija ç'të bëja. Po të vazhdoja të ikja, do

të më shikonin patjetër dhe unë atëhere do të dilja nga loja. Do të isha robi i tyre.

M'u kujtuan fjalët e Shemes:

— Partizanët nuk dorëzohen kurrë!

Megjithëse muri ishte shumë i lartë dhe nën të kishte shumë ferra, u hodha mbi to. Bluza m'u gris. Duart dhe faqet zunë të më pikonin gjak. Nuk mund të lëvizja as përpara, as prapa. Megjithatë isha shumë i gëzuar, shumë i lumtur, më dukej vetja si partizan i vërtetë. Erdhën shokët. Me mundim më nxuarën andej.

Secili nga ne kishte bërë nga një trimëri, kishim fituar. Ajo ishte dita më e lumtur për mua. Edhe kur luante Safeti, ne nuk kishim fituar kurrë me kaq bujë. Nga ne nuk ishte dorëzuar asnjë.

Ja tregova të gjitha Safetit. Ai u gëzua shumë dhe më puthi. Kishim luftuar si partizanë të vërtetë.

BISEDË NË LLOGORE

— Ka ndonjë lëvizje, Astrit? — tha Jetnori.

— Vetëm era! — ju përgjegj Petriti.

— Sa nën zero të jetë vallë temperatura?

— Më jep një cigare, lëre temperaturën të bëjë të sajën.

— I kam të shkundura. Më mirë nxirrna duhanin ta dredhim nga një.

— Kemi kohë për ta dredhur, po na jep të pimë ato të shkundurats një herë.

— Eh, mor shokë! Është zor të shkulet nga ndërgjegja e njeriut prona private. Ka dy kile duhan e prapë i bie qylit nga paqetat tona.

Ata qeshën. Tymi i cigares u përhap në të gjithë pozicionin. Ata thithnin me të gjitha mushkëritë, sikur donin të ngroheshin nga ai zjarr i vogël që ishte ndezur në majën e cigares.

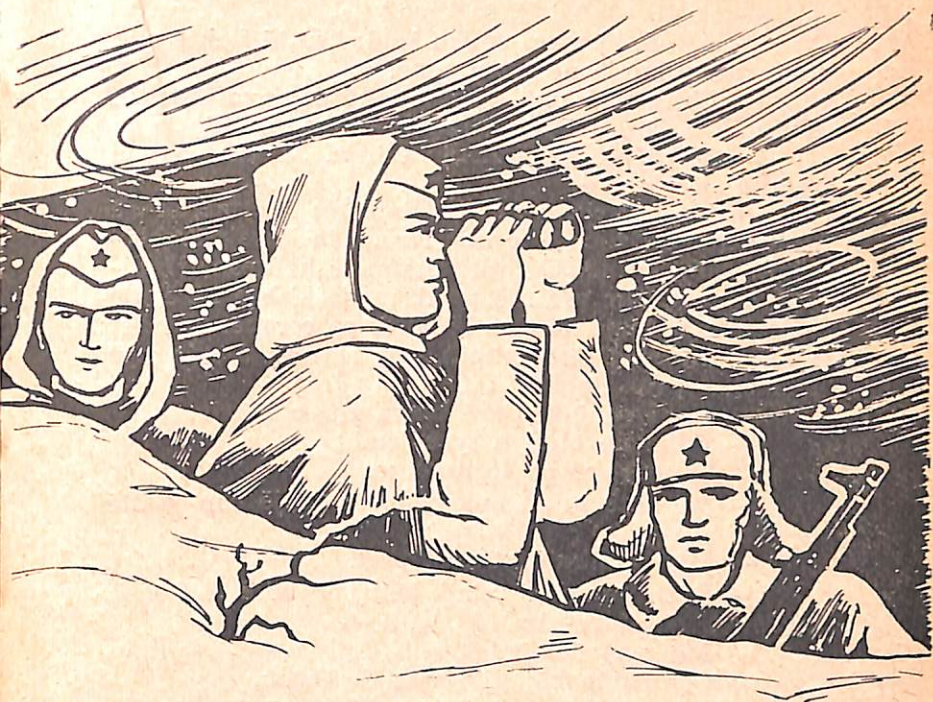
— Kam një propozim, shokë! — tha Agimi.

— Bëje me shkrim!

— E kam me gjithë mend, Jetnor.

— Na daltë për mirë.

— Të ndezim gjithë duhanin e Astritit dhe të ngrohim pak duart.

— Si të është nxirë surrati ty, nuk të mjaftojnë as gjithë drutë e pyllit për t'u ngrohur!

— Sa është temperatura?!

— Ti je mësues, duhet ta dish më mirë se ne.

— Unë them... minus njëzet gradë.

— Sa thua ti, Petrit.

— Me siguri duhet të jetë më pak; rreth minus dhjetë.

— Po ti, — Astrit, sa thua?

— Unë di të them vetëm këtë: kaq të ftohtë nuk kam pasur kurrë në jetën time.

— Eh, ç'bëra unë i shkreti që dëgjova Petritin dhe nuk e mora trikon e leshtë! — tha Astriti.

— U bë një copë herë heshtje. Jashtë furtuna rendte si e marrë.

— Ty, Astrit, mos të të mbetet hiç merak që nuk e more trikon e leshtë. Ne do ta kryejmë shërbimin edhe pa të. Kështu kërkon të kalitesh ti? Dikur kam lexuar për një partizan që kishte bërë një marshim të gjatë në mes të borës pa çorape. Këmbët i kullonin gjak tërë rrugës, por ai nuk u nda nga shokët, — tha Petriti.

— Kanë qenë të tjerë burra ata, o Petrit

— Edhe ne bijtë e tyre jemi.

— Shumë erë po fryn sonte.

— Me këtë tufan nuk bën dot asnjë hap jashtë derës.

— Por armiku këtë rast pret.

— Edhe ne andaj rrimë këtu, në këtë të ftohtë, o Petrit, që ta presim. . .

— Më ngrinë këmbët.

— Çohu dhe bëj gjimnastikë, Agim.

— Nuk mundem. . . Nuk ka bërë kurrë kaq ftohtë.

— Do të kalojë dhe kjo natë.

— Lëvizni duart.

— Se mos na mërdhijnë vetëm duart, o Jetnor.

— Sido që të jetë, ato duhet t'i kemi në gatishmëri.

— Kur të vijë puna për të tërhequr këmbëzën, do të na punojë edhe gishti i vogël, o Petrit.

— Astriti hap zjarr edhe me dhëmbë.

— Bën shumë ftohtë. Gjer sa gradë nën zero du-
ron njeriu?.. As ti, mësues, nuk e di?

— Ne do të durojmë.

U dëgjua zilja e telefonit. U bë një heshtje e
shkurtër. Petriti ngriti dorëzën e telefonit.

— Shokët! — thanë ushtarët njëzëri.

— Komisari! — tha Petriti. Të gjithë u çuan
në këmbë dhe u afruan tek telefoni. Secili foli vetë
me komisarin.

— Petrit, thuaj komisarit që të mos nisen sho-
kët. Është rrugë e gjatë. Bora i ka kaluar të dy
metrat.

— Në këtë natë nuk mund të udhëtohet.

— Ne u thamë që të mos nisen, por po u themi
edhe një herë tjetër.

Petriti pa orën.

— Nëpër vende, shokë! Kush nuk është në gre-
ndje, le të rrijë brenda.

— Jetnor, i thuaj edhe një herë Astritit histo-
rinë e partizanit që udhëtoi zbathur mbi borën e
ngrirë.

Secili zuri vendin e tij. Këmbët pothuaj nuk i
ndjenin fare. Pas një kohe Astriti raportoi:

— Te pisha e vetmuar shikoj lëvizje.

Faqet u mbështetën në qytat e akullta. Gishtri-
njtë puthën këmbëzën. U pre frymëmarrja.

Më vonë, u sqarua gjithshka. Komisari dhe sho-
kët kishin ardhur për t'i zëvendësuar.

— Ulu, shoku komisar, të bëjmë një shah, —
tha Jetnori.

— Ti nuk i lëviz dot duart, o Jetnor, — ju për-
gjegj komisari dhe filloi t'i fërkonte duart gjysmë
të ngrira.

— Po mendja më punon.

— Keni bërë shumë gabim që nuk kërkuat ndihmë.

— Jetnor, tregoi komisarit historinë e partizanit që udhëtoi zbathur në mes të borës! — tha Petriti.

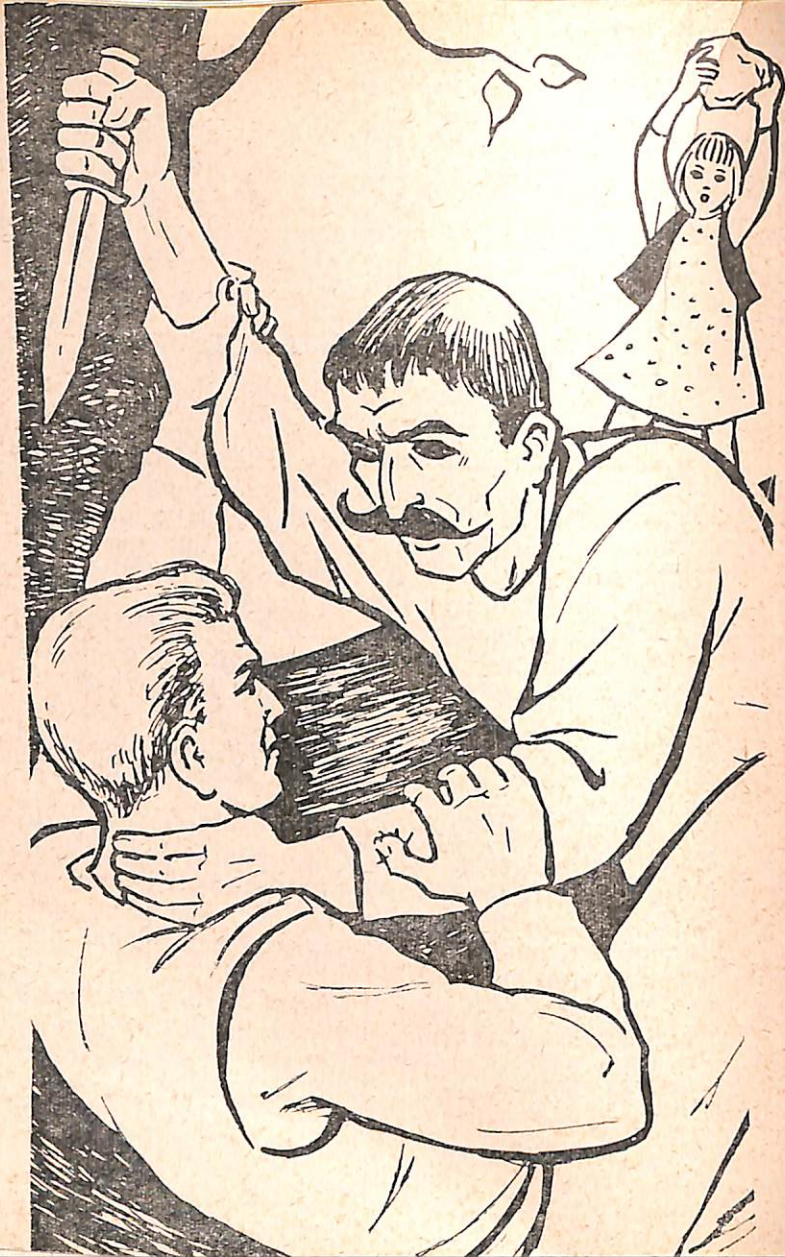
VOTA E PËRGJAKUR

Ishin votimet e para pas luftës. Vendi mbante ende erë barut. Barkun nuk e kishim ngopur ende me bukë. Vuanim. Por ishim të gëzuar që kishim fituar luftën, që kishim fituar lirinë dhe që kishim marrë në dorë pushtetin. Vuanim, por vuajtjet nuk na dukeshin gjë, se ishim të lirë.

Këshilli i fshatit më kishte dhënë ca bagëti, që ua kishte marrë të pasurve. Kisha ikur me to lart, në një majë mali. Shtëpinë e kisha larg nga fshati, por rruga nuk më dukej e gjatë dhe e lodhshme. Ishte e para herë që shtëpia jonë mbante bagëti të sajën. Ishte e para herë që kujdeseshim dhe punonim për gjënë tonë.

Ditën e votimeve u ngrita me Yllin e Mëngjezit. Doja të arrija shpejt. Doja të arrija sa më parë te kutia e votimit. Ishte e para herë që votën time, bashkë me zemrën, do ta hidhja për pushtetin popullor, që e fituam me luftë, për pushtetin që më dha liri, tokë dhe bagëti.

Mora me vete edhe vajzën. Nuk doja ta lija në mal. Fshati kishte festë të madhe. Duhej të gëzohej edhe ajo bashkë me shokët e shoqet e saj. Kur u

nisa, zgjova djalin e madh. Ishte 15 vjeç atëhere. E porosita të kishte kujdes bagëtinë dhe veten. Për bagëtinë nuk kisha shumë merak, se nga anët tona atëhere fëmijët bëheshin barinj që në dhjetë vjeç. Më shumë kisha hall të ruante veten. Nëpër pyje, në atë kohë, bridhnin të arratisur. Ishin bërë si bishat e egra në dimër. Ulërinin e nxirrnin vrer kundër pushtetit popullor. U mundën keq e tani donin të hakmerreshin. Na përgjonin natën e na zinin pusi, po ne nuk ua kishim frikën. Ata edhe vetë e kuptonin këtë gjë. E kuptonin se u kishte ardhur fundi.

Që kur filloi fushata e zgjedhjeve, ata nisën të afrohen më shumë rreth fshatrave. Kërcënonin fshatarët me lloj-lloj mënyrash. Donin t'i detyronin të votonin kundër frontit. Shumë i kishim zënë. Por fara e ligë nuk shuhet kollaj. Kishte ende të tillë ujqër nëpër malet tona.

Ju luta djalit të mbante pushkën time, por nuk pranoi.

— Ti do të bësh gjithë këtë rrugë nëpër pyll. Nuk dihet se ç'të ndodh, baba. Pastaj ti shkon për të votuar. Ata gjithë inatin e kanë me ju që votoni për frontin. Mos ki merak për mua, unë kam qenin dhe sopatën, — më tha kur u ndamë.

Ika, por mendja më mbeti te djali.

— Babi, do të këndojnë në fshat sot? — më pyeti vajza.

— Do të këndojnë, — i thashë.

— Po ti, babi, do të këndosh?

— Edhe unë do të këndoj.

— Për kë do të këndosh?

— Për frontin, moj vajzë e babit.

— Ç'është fronti, babi?!

— Jemi ne të varfërit. Ne që bëmë luftën dhe fituam. Por mos më lodh, se do të rritesh e do t'i mësosh të gjitha.

— Po kur të rritem, do të votoj edhe unë si ti, babi:

— Edhe ti do të votosh.

— Po unë dua të votoj që sot, babi!

— Pas dhjetëvjetësh do të votosh.

— Uuu, sa larg! Po për të kënduar do të këndojuj sot?

— Do të këndosh dhe ti bashkë me fshatin.

— Posi, do të thërras: «Votat tona janë për frontin! Votat tona janë për frontin!» Si ata fëmijët atë ditë në fshat, ë?

— Ashtu, ashtu, po mos më pyet më, se më lodhe, — i fola pak me të ashpër.

Ajo pushoi. Befas u dëgjua një e qeshur e fortë, fare pranë. Mbajta këmbët.

Të qeshurit u përsërit prapë, bile më me forcë.

— E paske bërë edhe vajzën komuniste, more Zenel Ameti, — më tha Qano Ziku e më doli përpara.

— Për këtë luftuam, o Qano, — ja ktheva dhe e pashë drejt e në sy.

— Për ku je nisur? — më pyeti prerë dhe drejtoi grykën e automatikut nga gjoksi im.

— Ç'të duhet ty ku do të shkoj? — i thashë.

— Të pyeta se për ku je nisur! — më tha përsëri.

— Do të votojmë, — u përgjegj vajza.

— Dua ta dëgjoj nga goja jote, — më tha Qanua.

— Do të votoj, — i thashë.

— Për kë do të votosh?

— Për frontin! — i thashë prerë.

— Ti sot do të votosh për tjetër njeri, — më tha Qanua dhe më tregoi automatikun. — Do të votosh për një mikun tim, ndryshe...

— Unë do të votoj për Shqipërinë që shpëtoi një herë e mirë dhe tani nuk ka se ç'e gjen. Jemi zotër vetë dhe e ruajmë si sytë e ballit. Tani kemi në krye njerëzit tanë. Ndaj do të votojmë për ata, që të mos na e gjejë gjë kurrë Shqipërinë, — thashë i nxehur dhe bëra një hap përpara për të vazhduar rrugën.

— Mos luaj nga vendi, — më bërtiti Qanua.

E dija që Qanua nuk ma kishte zënë rrugën rastësisht. Ai donte votën time. Donte që unë të bëhesha armiku i pushtetit tim, armiku i vetes sime. Dhe këtë e kërkonte me çdo kusht, me çdo mjet. E shihja që do ta kisha vështirë të shpëtoja nga kthe-trat e tij.

— Dëgjo këtu, Zenel! — e nisi bisedën shtruar këtë radhë ai. — Fronti i ka ditët të numëruara. Bile, të flasim më me saktësi, i ka orët të numëruara. Sot në fshatin tuaj nuk votojnë më shumë se dhjetë vetë për frontin. Ne nuk duam të marrim njerëzit e gënjyer në qafë. Duam që edhe ti që u gënjeve me ca bagëti të zgjebosura të komunistëve, të mos votosh për frontin, sepse nesër do të jetë vonë të pendohesh.

Ishte e para herë që fliste me zë të ulët. Ishte dhëlpër. Dukej nga sytë që i vetëtinin.

— Si thua?

— E kam thënë një herë fjalën time, o Qano.

— Ashtu, ë... E ke vendosur që je kundër nesh! Po a e di se ç'i pret ata që janë kundër nesh, more

qen bir qeni? A e di se ç'të pret po nuk bëre kështu si të them unë? Folë!

Unë heshta.

— Folë, të thashë! — ulëriu me sa fuqi që kishte.

— E di, — i thashë.

— Nuk e di gjersa rri kështu i qetë. Mos mendon se do të të vras ty?

— Meqë më zure në befasi, tjetër nuk ke se ç'të më bësh.

— Nuk i ndyej duart me ty, qelbërisë. Do të të mbaj vajzën këtu. Po votove për frontin, humbe djalin, vajzën dhe bagëtinë.

Pa e kontrolluar mirë veten, vura dorën te rripi i pushkës së shkurtër që kisha hedhur në krah.

Ai e vuri re lëvizjen time dhe bërtiti menjëherë:

— Hiqe pushkën!

Vajza zuri të qante me të madhe dhe më pushtoi nga gjunjët.

Qanua kapi nga dora vajzën dhe mundohej ta largonte nga unë. Hoqa mengadalë nga supi pushkën dhe ja ngjesha në kokë me sa fuqi që pata. Ai klithi si ujk i plagosur dhe ra në tokë. Po u ngrit papritur dhe m'u hodh përsipër. Nuk e prisja të ngrihej aq shpejt.

— Të erdhi fundi, — më tha e më kapi nga gryka.

U rrëzuam të dy në tokë. Nga çasti në çast prisja të më godiste me ndonjë gjë, po shpresat nuk i kisha humbur. Me mundim ja hoqa duart dhe u përpoqa të kthehem. Hodha sytë nga vajza. Ajo qante e bërtiste.

— Godite me gur në kokë Qanon, — i thashë.

Qanua nxori thikën nga çizmja. Me mundim të madh ju shmanga koditjes. Më doli më i fortë nga

sa e mendoja. U përleshëm për një kohë të gjatë për jetë a për vdekje. Të dy gulçonim. Fuqitë po më linin pak e nga pak. Ndërsa ne po kacafytësim, dëgjova një të bërtitur. Vajza e kishte qëlluar me gur në kokë Qanon. Ai ra pa ndjenja. U çova dhe rrëmbeva pushkën. Qanua rrinte shtrirë. Hoqa rripin e pushkës dhe e lidha.

U ula për të dredhur një cigare, por dora e djathtë më kullonte gjak. I vura ca duhan dhe u çova. Qanua erdhi në vete.

— Përpara! — i thashë.

— Vramë, aman, vramë! — më lutej Qanua.

— Do të shkojmë të votojmë! — i thashë dhe e vura përpara.

Në fshat kishte gjallëri të madhe. Sa panë Qanon të lidhur, të gjithë u mblodhën dhe e vunë në mes. Unë u nisa për të votuar. Mora votën në dorë, por ajo u skuq nga gjaku.

— S'prish punë, — u thashë shokëve të komisionit. — Edhe vetë vota është gjaku ynë, që e japim për pushtetin, për Shqipërinë.

DO TA MARR UNË MAQINËN, BESNIK!

Boria e Fatmirit ushëtoi me forcë në kthesë. Postieri i repartit u gëzua dhe e priti në mes të rrugës. Fatmiri e pa dhe i ra borisë për ta përshëndetur. Postieri futi dorën në çantë. Fatmiri frenoi pranë tij.

— Ke një telegram.

— Nga?

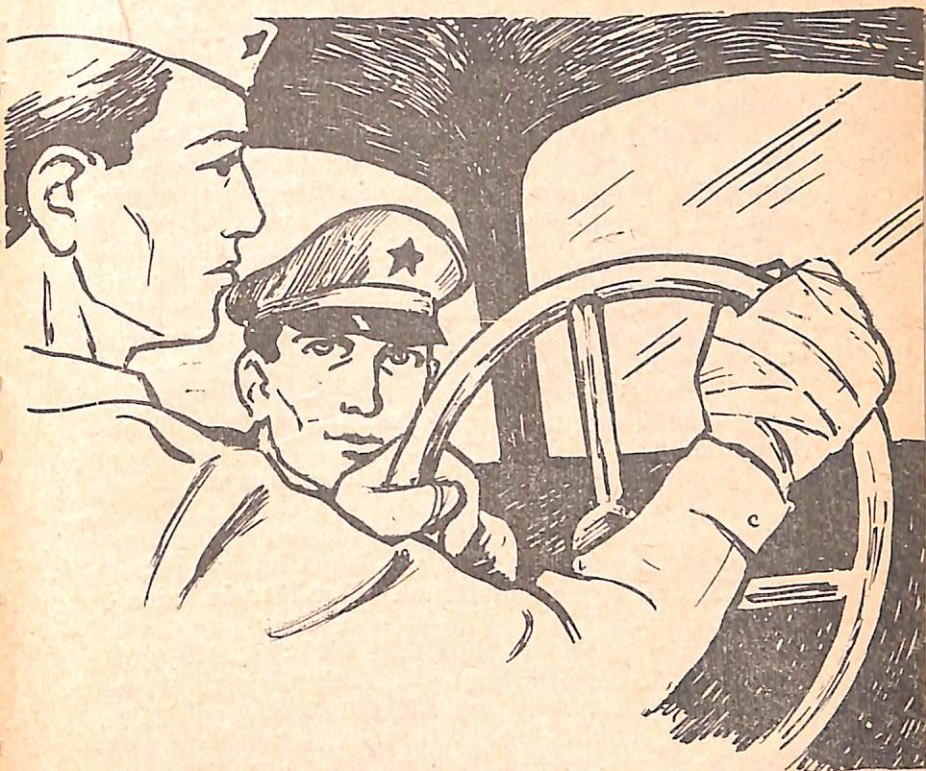
— Më duket se nga shtëpia.

Fatmiri hapi derën e kabinës dhe u hodh poshtë. Diçka parandjente.

Në ushtri, çdo letër, çdo telegram ngjall një emocion të madh. Nga disa rreshta ushtari mëson për shëndetin e të afërmeve të tij, për punën e tyre. Telegrami ka një forcë emocionale më të madhe. Në të shkruhen fare pak fjalë dhe nga ato mëson ose një lajm të gëzuar ose një të papritur të hidhur. Mjaftojnë ato pak radhë që të të bëjnë të fluturosh nga gëzimi ose të të trishtojnë dhe të të plogështojnë.

Fatmiri e hapi me të shpejtë dhe lexoi:

«Nëna shumë sëmurë. Të presim. Afërdita».

Vetëm kaq shkruhej. Ai e lexoi dhe e rilexoi disa herë, po më kot. Ato fjalë të shkurtëra, telegrafike, nuk i thoshin asgjë më shumë.

Hipi në maqinë pa u përshëndetur me postierin dhe ndezi motorin. Maqina u sul me vrull përpara.

— Nga shtëpia? — e pyeti Besniku pas pak.

Ai pohoi me kokë.

— Ç'të shkruajnë?

— Asgjë me rëndësi. Afërdita do të niset në aksion.

Besniku filloi të shqetësohej. Ai e kuptoi që shokut të tij diçka i kishte ndodhur. Maqina ecte me shpejtësi. Përpara kishin një «Skodë» me rimorkio. Fatmiri e arriti dhe i binte borisë me forcë për të kaluar përpara. Po ajo ecte në mes të rrugës. Në të hyrë të një kthese, Fatmiri e futi maqinën gati në kanal dhe deshi të kalonte përpara. Shoferi i «Skodës» nxori kokën nga kabina dhe diçka tha, po Fatmiri i futi të katërtin dhe nuk tha gjë.

— Ec më me kujdes, Fatmir! — i tha Besniku.

— Janë mësuar të mos hapin rrugë këta të hekur-nikelit.

— Megjithatë nuk duhej të futeshe ashtu.

— Mos të lëndova duart?

— Jo, Miri, po kam hallin tënd, mos bësh ndonjë karambol. Ti diçka ke. Kot ma fsheh mua. E shikoj që telegrami të ka shqetësuar. Nëqoftëse ke ndonjë hall, ma thuaj.

Fatmiri nxori paqetën, futi një cigare në gojë dhe e ndezi. Pastaj e hoqi nga buzët dhe ja vuri në gojë Besnikut. Ndezi dhe një për vete.

— Kot shqetësohesh, o Besnik. Të thashë që nuk kishte asgjë me rëndësi. Të dhembin shumë duart?

— Jo, sikur m'u qetësuan pak, — ja ktheu Besniku, që e kuptoi se Fatmiri donte të ndërronte bisedë.

— Nxirri jashtë, se të dhembin nga nxehtësia e motorit.

Besniku bëri ashtu si tha Fatmiri. Atij i dhimbnin shumë të dy duart. I kishte djegur para disa

ditësh për të shpëtuar motorin e një maqine civile, që kishte marrë flakë në mes të rrugës. Shoferi e kishte falënderuar dhe i ishte hedhur në qafë për ta puthur, për ndihmën që i dha, po Besnikut i kullonin duart gjak dhe nuk kishte mundur t'i shtrëngonte as dorën. I kishte mjekuar, por dhembja nuk i ishte pakësuar.

Të dy pinin cigare në heshtje. Besniku e shikonte me vëmendje fytyrën e shokut. Ajo nuk ishte fytyra gazmore e Fatmirit. Papritur kishte marrë një hije mërzie dhe serioziteti. Një rrudhë e madhe i ishte formuar në ballin e drejtë dhe të bukur. Në ato çaste që Besniku po e shikonte me vëmendje, Fatmiri kishte marrë një vendim. Nuk do të tregonte për telegramin. Pra, nuk do shkonte në shtëpi. Atë vendim e mori ashtu në mënyrë të heshtur, por të prerë. Një forcë e madhe e shtyu për të marrë atë vendim, që shoku i tij mudohej t'ja lexonte në sy.

Befas Fatmiri frenoi. Një gur i ishte futur midis gomave të pasme të maqinës. Zbriti dhe Besniku. Guri ishte i madh dhe duhej thyer me vare. Besniku hipi në maqinë, ndërsa Fatmiri thyente gurin. Besniku pa telegramin në sedile. I kishte rënë nga xhepi Fatmirit kur kishte zbritur. E lexoi dhe e futi në xhep.

U nisën përsëri. Asnjeri nuk foli. Fatmiri mendonte pareshtur për nënën. Ajo prej kohësh vuante nga zemra. Vallë ç'bënte ajo tani? Mos vallë merr frymë me zor dhe ashtu nëpër ankth më kërkon mua? Hodhi sytë në cep të kabinës dhe pa motrën që i buzëqeshte nga fotografia. Befas ajo buzëqeshje ju kthye në qortim.

«Pse nuk vjen, Miri? Ç'janë këto vendime që merr? Nuk e shikon që nëna po të kërkon? E ç'ti

them unë e shkreta për ty? Folë, Miri! Ajo vetëm një djalë ka. Hajde, t'u bëftë motra! Mos e lër nënën ta mbajë kokën nga dera!»

«Nuk vij dot, moj motër. Jam me detyrë, me një detyrë të rëndësishme. Besniku është i sëmurë. Po t'i tregoj unë, ai do të bëjë çmos që ta marrë vetë maqinën. Po a ecën dot ai me ato duar të djegura? Po sikur t'i ndodhë ndonjë fatkeqësi? Nuk do të vij dot, moj Dita. Nuk do t'i tregoj askujt për telegramin, gjer pasnesër, kur të mbaroj detyrën».

Besniku shikonte gurët e kilometrazhit dhe bënte llogari edhe sa kilometra duhej të bënin që të arrinin te pika e furnizimit, ku kishte shpresë të takonte zëvendësin për teknikën dhe t'i jepte telegramin.

«Po, edhe në mos u takofsha, do të telefonoj dhe do t'i them ta marr unë maqinën. Fatmiri duhet të niset patjetër». Pa duart dhe filloi t'i lëvizë. Ato i dhimbnin, i dhimbnin shumë, por ai vazhdonte t'i shtrëngonte grusht, se dhembja që ndjente për shokun ishte më e madhe se çdo dhembje tjetër fizike. Edhe me këto duar do ta ndrejtojë maqinën.

— Mos u lodhe, Miri?

— Jo dhe shumë.

— Po deshe ma jep mua disa kilometra.

— Je në vete? Me ato duar do ta drejtosh maqinën?

— Nuk më dhembin shumë.

— Ti edhe pas një muaji nuk do të jesh në gjendje ta kapësh timonin, e jo tani.

— Mirë, mirë. Unë të them se, sa të arrijmë te pika, do ta marr timonin. Kaq di unë.

— Në mos qofsha unë, po.

Besniku donte ta parapregatiste për t'i marrë

maqinën, po e shikonte se do ta kishte vështirë.

Sa arritën te pika e furnizimit, Besniku u hodh nga maqina dhe pyeti për zëvendësin për teknikën. I thanë se kishte ardhur. Shkoi menjëherë për ta takuar. Ai nuk e la as t'i paraqitej, po e pyeti si i kishte duart.

Besniku s'e zgjati shumë, po i dha telegramin e Fatmirit.

— Po me maqinën si do t'ja bëjmë? — pyeti ai.

— E marr unë.

— Me ato duar?

— I kam shumë mirë. I provova gjatë rrugës, — e gënjeu për të parën herë eprorin.

Ai i mbushi fletë-lejen dhe ja zgjati. Besniku e mori dhe, pasi nderoi, u nis për te Fatmiri. E gjeti duke mbyllur serbatorin.

— Në rregull është maqina? — e pyeti.

— Më duket se ka një rrahje të lehtë. Po pse pyet?

— Të thashë që tani do ta marr unë.

— Mos të është ngritur temperatura nga plagët e duarve dhe flet përçart?

— Jo, jam shumë në rregull. Aq në rregull, sa tani do ta marr maqinën dhe do të fluturoj.

— Të thashë një herë se ti do ta marrësh maqinën, po të mos jem unë.

— Ti nuk do të jesh, Miri. Do të shkosh në shtëpi. Na fletë-lejen.

Fatmiri e shikonte me habi. Nuk u besonte as veshëve dhe as syve. Besniku i zgjati edhe telegramin.

— Na. Të ra, kur dole nga kabina dhe unë e lexova. Ti nuk duhet të ma kishe fshehur.

Fatmiri mbante ende telegramin dhe fletë-lejen

në dorë, kur e lajmëruan të bëhej gati për t'u nisur me një tricikël të repartit, që do të shkonte me punë në qytetin e tij.

U përqaftuan dhe u ndanë.

Maqina ishte gati. Besniku u drejtua për në kabinë. Zëvendësi për teknikën po e shikonte nga dritarja me vëmendje. Besniku kapi dorëzën e derës dhe ndjeu një dhembje të madhe. Hipi mbi sedilje dhe, pasi mori frymë thellë, i ra motorinos. Motori u ndez. Kapi levën e frenave të dorës. Ishte e pamundur që ta lëvizte. Zëvendësi për teknikën ju fut papritur në kabinë. Ai bëri një përpjekje të dytë dhe më në fund i hoqi marshat e dorës dhe u nis. Eprori e shikonte me vëmendje. Rruga ishte tërë gropa dhe timoni lëvizte sa andej-këtej. Besniku ndjente dhembje, po nuk e bënte veten. Pasi bënë disa metra rrugë, ai e urdhëroi Besnikun të ndalte maqinën.

— Zgjidhi duart, — i tha prapë.

— Shoku...

— Zgjidhi duart. Dua të t'i shoh si i ke.

Ai filloi t'i zgjidhte dalëngadalë. Fasha ishte bërë me gjak. Ndjente dhembje të madhe. Oficer Skënderi e shikonte dhe ndjente një adhurim dhe një dhemshuri të madhe për ato duar, që pranuan të gjakoseshin për hir të shokut. E ndihmoi t'i lidhte përsëri me fashë të re dhe i tha ta linte timonin. Besniku u pre në fytyrë. Zëvendësi për teknikën i hodhi dorën në sup, e shtrëngoi me dashuri vëllazërore dhe shumë i emocionuar i tha:

— Do ta marr unë maqinën, Besnik!

Dhe, i mbështetur mbi timon, ai mendonte për zemrën e madhe të ushtarit.

PAQETA E CIGAREVE

Bolli i bardhë i kaloi afër bilës me numër katërmëdhjetë, u përplas në dy sponde dhe qëndroi në mesin e bilardos.

— Mblidhi bilat! — tha Koçua. — Këtë lojë ma more?

— Nuk dihet, — i tha Bujari dhe u përkul me stekë në dorë, gati për të qëlluar katërmëdhjetën.

Bujari i ra mengadalë bollit dhe bila u rrukullis lehtë në gropë.

— Tani bëjmë finalen, — tha Bujari.

— Do ta fitoj patjetër. Po e deklaroj që tani, bile do të fal edhe shpërndarjen e gurëve.

— Nuk më pëlqejnë lëmoshat, — tha ngadalë, por i vendosur Bujari.

— Atëhere po i çaj unë.

— Edhe lëshimet nuk më pëlqejnë.

— Gjuetarët janë më të duruar se luftëtarët. Unë kam më shumë shanse, — tha duke qeshur Koçua.

— Do ta shikojmë, — ja ktheu qetë Bujari.

— Po fitove, do të të qeras me një birrë.

— Më duket se jam duke e pirë, — i tha Bujari dhe i rrahu shpatullat.

Koçua e humbi lojën.

— Të bëftë mirë birra, u Bujar!

— Pse, me gjithë mend e ke ti? — e pyeti Bujari.

— Ne do të pimë, që do të pimë. Po bie shi dhe nuk kemi se ku shkojmë.

— Mirë. Vetëm me një kusht. Sot do të paguaj unë.

Rrugën deri në birrari e bënë pothuaj me vrap. Shiu binte me vrull.

Pinë edhe shishen e dytë të birrës. Biseda nuk u ecte. Të dy prisnin diçka nga njëri-tjetri, por asnjëri nuk e merrte inisiativën.

— Për se po mendon, Bujar?

— Shiu u bë shumë i rrëmbyeshëm, — ja ktheu ai, pa i hequr sytë nga dritarja.

— Për ju, ushtarakët, njësoj është.

— Kemi për të çuar lart në kodër... Dy birra e dy meze, kamerier.

— Mjaft pimë.

— E ç'janë dy birra për ne?

— Jo, po nuk ka as meze të mira.

— Ju, gjuetarët, jeni mësuar me mish thëllëze.

— Të kam thënë kaq herë, po ti nuk ke ardhur të pimë rehat në shtëpi.

— Këtu jemi.

Kamerieri solli birrat. Ata mbushën gotat dhe pinë me etje të madhe.

— Na mori shpirtin ky shiu, — tha pas një heshtjeje të gjatë Koçua. Atij i mbeti në mendje fjala e Bujarit e lënë përgjysmë: «Kemi për të çuar në kodër»... Vallë ç'do të çonin atje?

- Të fortë jeni ju, ushtarakët.
- Të gjithë janë të fortë.
- Po ju jeni më të fortë. E kam me gjithë mend, nuk dua të të bëj komplimenta. Pa mendo një herë, kush do të dilte jashtë me gjithë këtë shi që bie?!
- Të gjithë! — ja preu shkurt Bujari.
- Nuk më kuptove drejt, por s'ka gjë. Ju, ushtarakët, jeni një çikë të shpejtuar.
- Secili ka huqet e profesionit të tij, — tha Bujari dhe pa orën.
- Shpejt është, — tha Koçua dhe hodhi shikimin në fushën e bardhë të orës së tij.
- Do të shkoj të shtrihem.
- Nuk je mirë?
- Dua të çlodhem. Jam lodhur shumë sot; edhe nesër kemi shumë punë. Duam të hapim ca pozicione të reja për baterinë.
- Lere këtë muhabet, Bujar, jemi në birrari. Nuk thonë kot se ka veshë edhe muri.
- Bujari mbeti i shtangur. Nuk e priste këtë përgjigje. Ju kujtuan disa fjalë të operativit. Po, Koçua ishte i zoti për zanatin e tij. Ai e kapi menjëherë shikimin e habitur të ushtarakut të ri simpatik dhe i tha me ton dashamirës:
- Nuk duhet të të vijë rëndë nga vërejtja që të bëra. Ne vërtet jemi të gjithë ushtarë, por ka dhe gjëra që nuk thuhën. Kur jemi vetëm, ndryshon puna.
- Ke të drejtë, — i tha ftohtë Bujari.
- Ndaj të them të vish në shtëpi e të pimë. Aty jemi rehat dhe mund të bisedojmë ç'të duam. Ata ndenjën edhe pak e u çuan.

— E ka shumë të bukur qenin ky Koçua, — tha kuzhinieri i nënrepartit, pa i shkëputur sytë nga kodra.

— Edhe si gjuetar nuk e ka shokun. Nuk kthehet kurrë duarbosh.

— Është burrë i mirë. Gjithmonë na përshëndet me dashamirësi.

— Të gjitha të mirat i ka, por nga zona jonë ushtarake nuk duhet të kalojë, — u tha Fatmiri shoqëve dhe u çua në këmbë.

— I kemi thënë dhe komandantit, por siç duket do të jetë njeri i besuar, — ja ktheu një ushtar me trup të vogël.

— Në rregulloret ushtarake nuk ka paragrafë të veçantë për njerëzit e besuar, — ja ktheu me ashpërsi Fatmiri.

— Ai vetëm sa kalon këtej, nuk bën ndonjë gjë të keqe, — tha ushtar Zefi.

— Fatmiri ka të drejtë. Kushdo qoftë ky njeri, këtej nuk ka të drejtë të kalojë, se është zonë ushtarake, — tha kuzhinieri.

— Megjithatë ne e vrojtojmë me kujdes, pavarësisht se komandanti ka besim te ai, — tha Kujtimi, që kryente detyrën e përgjegjësit.

— Në mos gabohem, komandant Bujari nuk na ka thënë ndonjëherë që ne të humbasim vigjilencën. Koçua mund të kalojë këtej, por ne kemi detyrë ta vëzhgojmë në çdo hap që hedh brenda zonës ushtarake, — tha ushtar Luani, që gjer atëhere nuk kishte marrë pjesë në bisedë.

— Komandanti ka thënë se ai duhet të kalojë këtej, — nguli këmbë Fatmiri.

— Por ama s'ka thënë se ai nuk duhet vrojtuar, — tha i vendosur Luani.

— Luani ka shumë të drejtë, — tha kuzhinieri.

— Rri, or ti, shiko kazanin, — i tha Zefi.

— Jam ushtar, pastaj kuzhinier, — ju përgjegj me të shpejtë ai.

— E di, e di, por, kur unë rri e lagem në shi, ti zien fasulet në kazan.

Kuzhinieri u mat t'i thoshte diçka, por në atë kohë hyri komandanti dhe Fatmiri dha komandën «Gatitu!»

— Për se bisedoni me kaq zë të lartë? — pyeti ai.

— Diskutonim për kryerjen e shërbimit, — tha mengadalë Luani.

— Mos ka ndodhur gjë gjatë shërbimit?

— Jo, shoku komandant. Ne po bisedonim për gjuetar Koçon. Kot ju thanë se bisedonim, për kryerjen e shërbimit, — tha Zefi.

— Çështja e tij ka lidhje me kryerjen e shërbimit, — tha Fatmiri dhe shikoi nga Zefi i bëshëm, që rrinte gatitu para komandantit dhe i kullonin djersët.

— Ne e diskutuam gjerë e gjatë, o Fatmir. Lëre tani këtë bisedë, — i tha Luani duke i shkelur syrin.

— Si e biseduat? — u interesua komandanti.

— Urdhëri juaj do të zbatohet dhe ne do të kryejmë plotësisht detyrën tonë.

— Nuk ju kuptoj.

— Çdo ushtar do ta vëzhgojë Koçon si njeri të panjohur, në çdo hap që të hedhë në afërsi të zonës sonë, — u përgjegj Luani.

— Qartë, — tha prerë komandant Bujari dhe u largua duke i përshëndetur.

Suzani mbaroi punët në kuzhinë dhe u shtri për të marrë një sy gjumë në hijen e një lisi.

Si zakonisht, gjatë natës kishte fjetur pak. Edhe pse kishte rënë shumë vonë dhe në mëngjez ishte zgjuar shpejt, prapë pilafi nuk ishte bërë i mirë dhe shokët nuk e hëngrën me shije. Zefi gjeti rastin dhe ja nguli një thumb.

— Gjuetar Koçua e pa së largu Suzanin dhe i foli me shaka:

— Kuzhinieri ynë i dashur po vret mendjen për të rritur cilësinë e gjellëve, ë?

— Si shkoi gjahu sot? — e pyeti pa qejf Suzani.

— Jo dhe aq mirë.

— Jeni shtuar shumë ju, gjuetarët.

— Edhe ne jemi shtuar, por edhe gjahu është rralluar. Krismat tuaja i ndoqën fare nga këto bregore.

— Kot vjen e gjuan afër zonës ushtarake, o by-razer.

— Kudo ka krisma. Nuk ke se ku shkon.

— Jo, a derëzi, se nuk bëhet luftë.

— Të shikoj si pa qejf, — i tha me dashamirësi Koçua. — Po keni të drejtë. Bëni edhe stërvitje, edhe punë të tjera. Nuk ju del koha për të pushuar. Të rinj jeni, doni edhe të dëfreni një çikë.

— E ke bërë ushtinë?

— E njoh mirë jetën ushtarake.

— Më fal që ta them, po nuk e njohke mirë. Për t'u lodhur edhe mund të lodhemi, sepse duhet të stërvitemi e të kalitemi. Po për t'u mërzhitur nuk kemi kohë. Ajo është e llogaritur me kronometër. Kemi mjaft sa për t'u edukuar, pushuar dhe dëfryer.

— Si shumë plasje janë dëgjuar sot këtej.
— Punë ushtrie.
— Shumë të mëdhenj i keni këto objekte. Ju lumtë, jeni heronj të vërtetë.

«Si shumë e trashi muhabetin ky gjuetari», — mendoi Suzani dhe pastaj ju përgjegj me indiferentizëm:

— Stërvitemi, o Koço, stërvitemi sikur të jemi në luftë të vërtetë.

— Të gjitha duhen. Stërvitja, pozicionet, tran-shetë, brezi i mbrojtjes, teknika e re...

— Teknika pa njerëzit është si kazani pa fund.

— Të lumtë, ke bërë një krahasim profesional. Tani që do të mbaroni pozicionet e reja dhe do të vendosni teknikën e re, besoj se do të bëni ndonjë festë të madhe dhe do t'u shpërblejnë me leje.

— S'po mban hiç koha. Do të fillojë shiu e do të na prishë prodhimet, — tha pas pak ushtari, duke shikuar lart nga grumbulli i reve të zeza.

— Më duket se të shkela në kallo. U largove nga biseda. Nuk të vjen mirë që shokët do të shkojnë me leje dhe ti do të rrish këtu.

— Cilët janë këta shokë që do të shkojnë me leje?

— Ata që punojnë aty poshtë.

— Ti po flet sikur je komandant reparti, o vëlla.

— Jam shoku i komandantit tuaj dhe ca gjëra të vogla i di edhe unë.

— Mirupafshim! — i tha Suzani dhe u largua.

Luani i doli përpara, e përshëndeti, por ai nuk e vuri re.

— Të shikoj pa qejf, — i tha Luani.

— Më çau kokën ai Koçua. Po dërdëllis shumë e ne po e dëgjojmë. Komandant Bujari të gjitha të

mirat i ka, po shoqëria e tij me këtë gjuetar llafazan e të besdisshëm nuk na pëlqen fare.

— Përse? — e pyeti me interesim Luani.

— Fliste mbarë e prapë. Ndonjë gjë të saktë nuk dinte, po të bezdis kur llap, sikur është në shtëpi të tij.

— Duhet të jemi vigjilentë, — i tha Luani.

* * *

Toka dridhej nga gjënimet e predhave luftarake. Urratë e forta të ushtarëve në mësymje, gumëzhitja e motorëve, e tankeve, e diagaçeve dhe zhurma shurdhuese e aeroplanëve reaktivë, krijonin përshtypjen e një beteje të vërtetë. Gjithshka ishte në lëvizje. Ngado dëgjoheshin komanda të prera, urdhëra luftarake, plasje predhash dhe fishkëllima plumbash. Vetëm dy vetë rrinin larg kësaj lëvizjeje. Vetëm Koçua me Luanin nuk merrnin pjesë në këtë beteje.

Luani, fshehur në një gëmushë disa hapa larg nga ai, e kishte mbërthyer shikimin mbi të dhe nuk lëviste. Koçua ishte shtrirë barkas, kishte maskuar mirë çiften dhe shikonte poshtë kodrës, ku zhvillohej stërvitja e madhe ushtarake me pjesëmarrjen e disa reparteve. Ushtar Luani gjente rastin kur reaktivët bënin pikiatë mbi baterinë kundërajrore, ose mbi tanket dhe ju afrua aq shumë, saqë shikonte vizatimet e çuditshme që bënte Koçua mbi paqetën e cigareve.

Zhurma erdhi duke u venitur. Tanket dhe maqinat e tjera të rënda ushtarake mbështetën mësymjen e këmbësisë dhe kaluan me shpejtësi tutje

kodrës. Aeroplanët hodhën dhe predhat e fundit mbi «armikun» dhe u larguan. Koçua mbylli kapakun e paqetës dhe u bë gati ta fuste në xhep, por zëri i prerë dhe i fortë i Luanit e gozhdoi:

— Mos luaj nga vendi!

Ai ktheu kokën dhe pa tytën e automatikut drejt gjoksit të tij.

— Mos u tall, Luan, nuk bëhet shaka me armë, — tha dhe u mundua të buzëqeshte.

— Gjakftohtësia dhe dinakëria jote nuk të hyjnë në më në punë. Bjere paqetën këtu dhe nisu përpara.

— Të them edhe një herë mos u tall, se do ta pësosh. Ti e di që unë e kam shok Bujarin dhe ai nuk do të ta falë këtë shaka.

— Nisu përpara dhe lëri fjalët.

— Më lër të shkoj rehat në punën time.

— Punën tënde tani do ta shikojmë mirë, — i tha Luani dhe futi në xhep një tufë me letra, që kishin si kapak një paqetë cigaresh.

Koçua u kthye rrëmbimthi dhe deshi t'i rrëmbente armën ushtarit, por Luani e goditi me qytë në gjoks dhe ai ra përtokë. Kundërshtimi ishte vdekje. Mbi kokën e tij nxinte gryka e automatikut.

* * *

— Shoku Bujar, janë në vete këta ushtarët e tu, apo kanë luajtur mendsh, — tha Koçua porsa hyri në zyrën e tij.

Luani i raportoi komandantit dhe i dorëzoi letrat që ishin brenda në paqetën e cigareve.

— Lidheni! — urdhëroi Bujari.

— Mos e bëj një gabim të tillë, se do të pendo-
hesh.

— Lëri fjalët.

— Mos harro se kemi qenë shokë dhe ti do të
mbash përgjegjësi për këtë.

Bujari qeshi me gjithë zemër.

— Qesh kush qesh i fundit, — i tha Koçua me
inat të papërmbajtur.

— Ti s'ke për të qeshur më kurrë, — i tha ope-
rativi që hyri papritur në zyrën e Bujarit.

— Ma punuat bukur, po me tradhëti, ama!

— Jo, me vigjilencë, — i tha ushtar Luani.

Të gjithë qeshën, me përjashtim të Koços.

NË FUND TË SHKALLËS

Në derë u dëgjua një zhurmë e mbytur. Të trokiturit u përsërit edhe dy herë të tjera. Ishte sinjali i organizatës sonë. U ngrita. Trupi më dridhej nga të ftohtët.

— Eja shpejt te vendi, — vetëm kaq më tha korieri.

Është e vështirë të lësh rrobat e ngrohta të shtrahur dhe të dalësh jashtë në mes të borës. Është e vështirë të ecësh natën dhe të çash tufanin që të përplas në fytyrë grimca bore. Por unë nuk kisha kohë të mendoja për të gjitha këto. E dija që shokët kishin punë urgjente. Diçka kishte ndodhur.

Hyra brenda në dhomë. Në krye qëndronte një shok nga të qarkorit. Pa zënë ende vend mirë, shoku i qarkorit nisi të flasë qetë-qetë, ashtu si fliste zakonisht nëpër mbledhjet e organizatës.

— Në fshatin fqinjë ndodhen disa dokumenta shumë të rëndësishme. Gjermanët u kanë rënë në erë dhe ka rrezik t'i zbulojnë nga dita në ditë. Qarkori urdhëron që ato të shpëtohen me çdo kusht. Ato duhet të tërhiqen nga vendi ku janë dhe të sillen këtu. Rrugë tjetër s'ka. E kemi menduar mirë këtë gjë.

Për një çast zotëroi heshtja. Pastaj heshtjen e prishi përgjegjësi.

— Unë mendoj se këtë detyrë, më mirë se kushdo nga ne, mund ta kryejë shoqja Fatime.

— Unë?

Nuk e di si e pse e bëra këtë pyetje. Të dy mbëdhjetë sytë e shokëve u mbërthyen te unë. Si duket pyetja ime u bëri shumë përshtypje.

— Fatimen e njohin me gisht e s'mund të hyjë te gjermanët, — tha një shoku im që më rrinte pranë.

— E pamundur. Është grua partizani, — ja priti një tjetër.

— Mos harroni se është edhe kushërira e një ballisti. Ne këtë rast duhet ta shfrytëzojmë.

«Kushërira e një ballisti»? Këto fjalë më rënduan shumë. E ndjeva se u skuqta dhe u nervozova.

— Ja kam thënë organizatës kur u pranova në radhët e saj. Ç'është nevoja të ma përsërisni? Nuk keni të drejtë!

— Mos u rrëmbe, shoqja Fatime! — ma preu fjalën shoku i qarkorit. — Për detyrën tonë, kushëriri yt mund të na ndihmojë shumë. Ai është në postkomandën në të hyrë të fshatit ku ndodhen dokumentat. Ti mund të futesh aty vetëm me ndihmën e tij. Nuk ka asnjë mundësi për të hyrë në fshat nga ndonjë rrugë tjetër. Nga mali nuk mund të kalohet as në verë, pa le tani në dimër, që bora i ka kaluar të dy metrat. E vetmja rrugë është ajo që kontrollohet nga gjermanët dhe ballistët. Kushëriri yt është njeri me pozitë në radhët e ballit. Ne duhet ta shfrytëzojmë këtë rast.

Biseda vazhdoi për një kohë të gjatë. U disku-

tuan me hollësi të gjitha variantet e mundshme. Më në fund u nisa për në shtëpi.

Ishte e para detyrë që më solli shumë shqetësim. Shqetësimet m'u shtuan edhe më shumë kur hyra brenda dhe mora djalin në gji. A ka zemër nëne në botë që të mos dridhet kur mendon, qoftë dhe për një çast, se mund të mos i puthë më ata sy të bukur e ato duar të bardha të fëmijës së saj?

Gjumi më kishte zënë me kaçurrelat e tij në buzë. Në mëngjez u çova heret. E putha edhe një herë djalin e u nisa.

Sa më shumë që i afrohesha postkomandës balliste, aq më shumë më shtohesh shqetësimi. Nga takimi me kushëririn varej suksesi i detyrës. Nga ai që më kishte përkundur në djep, që më kishte mësuar të hidhja hapat e para e që më kishte ushqyer në bukën e njomur me pështymën e tij. Nga kushëriri që më hipi në kalin e nusërisë e më tha «Qofsh e lumtur!»

Dy zëra të mbytur më sollën në vete. Ata që flisnin nuk i shikoja.

— Ore, ç'dreqin do kjo femër këtu?

— Do ta marrësh vesh, a i vrarë, po mos u nxito,
— ja ktheu tjetri.

Nga dy anët e shpellës, brenda së cilës duhej të ishin shokët e tyre, më dolën përpara dy burra të armatosur.

— Vdekje tradhëtarëve! — bërtitën të dy.

— Vdekje! — ua ktheva unë.

— E ç'vapor të pruri këtej, a e vrarë? — më pyeti ai që doli nga e djathta e shpellës.

Ktheva kokën dhe i tregova pelën dhe mushkën që i kisha prapa.

— Hej, dreq, hej! Qenka shakaxheshë kjo, — i tha tjetri dhe i shkeli syrin.

— Këtu është Siriu? — i pyeta.

— Dashke Siriun ti, ë?

— Qenka gjellë për zotërinj kjo, — ja ktheu tjetri dhe u nis për te shpella.

— Ç'do të thotë kjo? — dëgjova zërin e Siriut që përbrenda shpellës.

Rrezet e diellit dhe shkëlqimi i argjentë i borës ja vranë sytë dhe i mbylli për një çast. M'u duk shumë i pashëm dhe i bëshëm. Kur më mbështolli me duart e tij të fuqishme, më erdhi ta pështyja në fytyrë e t'i thosha të hiqte dorë nga rruga që kishte nisur. Por unë nuk mund t'i thosha gjë. Kisha një detyrë, që nuk mund ta kryeja pa ndihmën e tij. Prandaj nuk mund t'i flisja. Nuk mund ta shaja dhe kjo më mundonte. M'u mbushën sytë me lot.

— Çudi e madhe, — më tha. — Më shikon shëndoshë e mirë dhe qan sikur të më gjeje në buzë të varrit.

— Mos ma vurë re, kështu e kemi ne gratë.

— Si jeni nga shtëpia? Përse dolle në këtë kohë?

— Të gjithë mirë janë. Ke të fala me mall shumë. Janë bërë merak për ty. Kanë shumë kohë pa të parë.

— Ç't'i bësh. Është luftë dhe duhet të luftojmë.

— Do të vish sonte të vemi te tezja? — i thashë shpejt e shpejt.

— Mirë, moj Fatime, — tha dhe, pasi u mendua pak, më pyeti:

— Po pse shkon atje në këtë kohë e në këto ditë lufte?

— Nuk kemi bar për qe e për kafshë. Do të na ngordhin të gjitha.

— Po ju kishit bar për gjithë dimrin, apo ua mo-

rën partizanët? — më tha dhe kafshoi fort bishtin e cigares.

— Na u kalb, se pikonte kasollja.

— Pse nuk morët te ne?

— Nuk dua t'ju bëhem barrë. Do të rregullohem si të rregullohem vetë. Pastaj edhe ju fare pak ju ka mbetur. E morën shokët e tu për kafshët e ballit.

Ai vuri buzën në gaz dhe, duke u larguar, më tha ta prisja, se do të kthehej shpejt. U largua i menduar. Ishte krrusur ca, po shpatullat i ishin bërë më të gjera. Çizmet e verdha dhe revolveri ja zbukuronin më shumë trupin.

U nisëm, ai përpara dhe unë me kafshët nga prapa. Një pjesë të rrugës e bëmë pa folur. Të dy kishim shumë për t'i thënë njëri tjetrit, prandaj edhe nuk donim të hapnim bisedë. Më në fund ai e theu heshtjen i pari:

— Ç'ke ndër mend të bësh tani që ta vranë burrin? — më pyeti pa e kthyer kokën.

Doja t'i thosha pse nuk thua «Ta vramë burrin», por nuk doja ta nevikosja, se kisha frikë mos më pengonte për kryerjen e detyrës, prandaj i thashë:

— Të rris djalin e të pleqëroj nënën, kjo është detyra ime.

— E ke gabim, — ma ktheu menjëherë. — Ti je e re. Nuk je e detyruar ta kalosh jetën si murgeshë. Duhet të mendosh më mirë për jetën. Unë them të bësh diçka, të mos ta lësh jetën në mëshirën e fatit.

— Më mirë thuama troç, martohu. Pse ma bie rrotull? — i thashë pa e përmbajtur dot zemërimin.

— E kam dashur shumë burrin tënd, — vazhdoi pas pak. — Ti e di, edhe për martesën tuaj unë u bëra shkak dhe ja mbusha mendjen. Por ti mbete

edhe jetime, edhe e ve. Dhe unë të kam si vajzën time. Nuk dua që ti ta kalosh jetën kështu.

— E di që jam e re, por s'mund të bëj ndryshe. Do t'i qëndroj besnike amanetit të burrit. Do t'i rris fëmijën.

— Bëj si të duash, vetëm ki mendjen se mos ngatërrohesh prapë me ata morracakët, se ta këputa kokën.

U kthye dhe më shikoi drejt e në sy. Buzët i dridheshin. Çudi si nuk kishte ndryshuar ky njeri pas gjithë atyre ngjarjeve, pas gjithë kësaj lufte. Nuk m'u durua më dhe i thashë:

— Migtë dhe armigtë e mi i njoh vetë unë.

— Shiko mirë, se ja ke hipur kalit së prapthi.

— Nuk dihet se kush; unë apo ti, — ja ktheva.

— Prapë do të më bësh agjitacion? Nuk të mjaftuan gjithë ato net që më ke prallitur, sa je lodhur? Nuk të mbushet mendja se unë, edhe sikur bota të përmbysset, nuk kthehem nga rruga që kam nisur?

— As unë nga rruga ime, — ja ktheva menjëherë.

Mbajti mushkën. U kthye nga unë, më shikoi sikur do të më hante të gjallë dhe më tha:

— Kur kishe gjallë babanë dhe burrin, bëre çfarë deshe tani do të bësh çfarë të të them unë. Ose me mua mbi dhe ose me ata dhe nën dhe!

U kthye me rrëmbim, i ra me sa fuqi që kishte mushkës dhe nuk më foli më. Ishte e kotë t'i flisja më shumë. E dija që nuk do të më lejonte të vazhdoja dhe kushedi si mund të shkonte puna. Unë kisha një detyrë të rëndësishme dhe atë duhej ta kryeja patjetër. Heshta. . . Gjithë rrugën që na kishte mbetur e bëmë pa folur. Në të hyrë të fshatit kishin varrur një fshatar.

— Ja si do të përfundojnë miqtë e tu! — më tha Siriu me një ton therës.

M'u ngjeth mishtë. I varuri nuk njihej në ishte burrë djalë apo plak. Ishte bërë më i zi se çorapet e zeza që kishte në këmbë. Në kokë dhe mbi supe i kishte mbetur ca borë. Dukej sikur malet i kishin veshur kurorën e tyre për ta përshëndetur. Gjermanët e ballistët ishin bërë zemërgjerë, nuk ja kishin hequr atë kurorë malesh. Më vinte t'i hidhesha në grykë kushëririt tim. Si, nuk e kuptonte ai se në ç'rrugë ishte futur? Si kalonte i qetë pranë një shqiptari të varur e të torturuar nga të huajt! A kishte në dej gjak shqiptari ky njeri?

Sa u hap dera, xha Zeneli nxori kokën nga ahuri dhe i foli tezes:

— Pa dil, moj grua, e shiko se kush na erdhi!

Dolën të dy e nuk na lëshonin së puthuri herë njëri e herë tjetri. Xha Zeneli mori kafshët për t'i futur në ahur, po Siriu nuk e lejoi.

— Lëri se i rregulloj vetë. Mos ki frikë, se nuk u hedh shumë bar, — i tha dhe u nis përpara. Xha Zeneli qeshi, më hodhi dorën në sup dhe u futëm brenda.

— Pse erdhët bashkë, moj bijë?

— Nuk mund të vija vetëm. Gjermanët, edhe sikur të më lejonin të hyja, nuk do të më lejonin të dilja pa më kontrolluar.

— E dija që do të vinit për t'i marrë. Këta u kanë rënë në erë dhe po kontrollojnë. Do ta kishim pisk punën, — më tha xha Zeneli duke shtypur duhanin në çibuk me gishtin e madh.

— Po djali? — e pyeta.

— Iku në mal. Për pak sa s'e zunë dedeckët. Mi-rëpo...

Nuk e mbaroi fjalën. Në derë u duk Siriu.

— Kasollja e barit nuk ishte në rregull. Kishte pikuar në disa vende. — tha Siriu dhe u ul në qoshen tjetër të vatrës.

— E di, o Siri, por do shufra të rregullohet, e ato nuk ka se kush t'i nxjerrë.

— Pse ku është Petriti? — pyeti Siriu dhe një nerv i fytyrës ju drodh.

— Në mal. Iku në mal, — ja ktheu ftohtë xha Zeneli dhe i ra me mashë një druri. Ura lëshoi me mijëra shkëndija lart, drejt oxhakut, sikur deshi t'i thoshte Siriut se kështu dalin djemtë shqiptarë në mal për lirinë e vatanit.

Heshtje. Secili u fut në botën e tij, në hallet e tij. Xha Zeneli, pasi drodhi nja dy-tri herë mustaqet e zverdhura nga duhani, pa fytyrën e Siriut që sapo vinte e nxihej dhe i tha tezes të shtronte rakinë.

U duk sikur çdo gjë u harrua. Sikur nuk kishte ndodhur asgjë. Bile edhe unë, pasi rregullova dokumentat dhe maqinën e shkrimit në dengjet e barit, harrova se ne me Siriun na ndante një hendek i madh e i pakapërcyeshëm. Por nga fundi, kur edhe pak raki kishte mbetur, Siriut nuk ju durua më. I ra sofrës me grusht dhe bërtiti.

— Domethënë, iku në mal dhe Petriti, ë? U bë edhe ai këlysh i kuq. — Sytë i ishin skuqur. Na shikonte sikur do të na hante me dhëmbë.

— I shkreti djalë. Ishte i ri Gjynah që do ta hanë krimbat në ndonjë gropë.

— Bashkë me shokët edhe ai, — ja ktheu xha Zeneli dhe ma bëri me shenjë që të mos flisia.

— Ç'shokë, more derëzi. Me brashnjaxhinjtë, thua. Me të marrët, që duan të mundin një Gjermani.

— Nuk dihet se kush është i marrë, — i thashë, se s'mu durua.

— Pusho ti, bushtër!

— Si u katandise. Edhe mua më quan bushtër. Turp të kesh.

Nuk foli, por më qëlloi me gotën e rakisë që kishte në dorë.

— Kot. Fare kot e keni që ziheni. Secili ka rrugën e tij. Koha do ta tregojë se kush ka të drejtë.

— Jo! Nuk e lemë të bëjë si të dojë, — bërtiti Siriu, — do bëjë si them unë! Nuk e lë të bredhë me ata morracakët. E mbyl me duart e mia! Dëgjon, apo jo, do ta mbyl me këto duar!

E ç'ti flisja më? Mos u rrukullistë guri, se, po u rrukullis, nuk ndalet më. Dhe ai po rrukullisej drejt greminës, drejt turpit e tradhëtisë, e unë nuk kisha fuqi që ta ndaloja. Nuk fola më. Që nga ai çast i humba të gjitha shpresat.

Në mëngjes u çuam shpejt. Unë dhe xha Zeneli e ngarkuam vetë pelën. Siriu ngarkoi mushkën.

U nisëm. Unë ecja përpara me pelën për dore. Ecnim pa folur. Kur do të dilnim nga fshati, Siriu u ndal në postbllok dhe diçka bisedoi. I trembeshja zemërimit të tij. Për çdo të papritur, bëra gati nagantin. Por nuk ndodhi asgjë. Vazhduam rrugën përsëri në heshtje.

Afër vendit, ku mendoja se do të ndaheshim. Siriu më tha se do të më shoqëronte gjer te Shkallët e Gurta. Rruga ishte e vështirë. Ajo kalonte buzë greminës së thellë. Nuk ishin të rralla rastet që nga ato shkallë të gurta natyrale, ishin rrukullisur në fund të humnerës kafshë dhe njerëz.

U afruam te shkallët. Unë i shpejtova hapat, se pela do të kërcente për të kaluar. Kur isha te shkalla

e fundit, Siriu më thirri të ndaloja. Pela e kishte kthyer barrën nga kërcimi.

Ktheva kokën dhe pashë Siriun që u fut nën samar për të rregulluar barrën. Ishte në buzë të greminës. I vuri shpatullat barrës dhe e çoi te vendi. Filloi të shtrëngonte litarin. Befas ndaloi. Hoqi supin dhe futi duart në mes të barit. Ktheu me rrëmbim kokën dhe më shikoi drejt e në sy. Vetëm më shikoi. Pastaj diçka kërkonte me duar në brez. Nxori thikën për të prerë litarin.

Unë nxora shpejt nagantin dhe i bërtita:

— Mos e pre!

Më pa si i çmendur. E kuptoi se në mes të barit, kishte një arkë. Ai e preku me dorë arkën dhe deshi të shikonte se ç'kishte brenda.

Unë nuk prita më, por tërhoqa me forcë pelën. Ajo kërcëu me të dy këmbët e para mbi shkallën e fundit. Ai u zgjat për të prerë litarin, por nuk arriti. Barra e pelës, gjatë kërcimit e shtyu me forcë dhe ai rrëshqiti poshtë shkallës. U kap pas një guri, por guri rrëshqiti bashkë me të, sikur nuk deshi ta ndihmonte këtë njeri që kishte mohuar këtë tokë, atë gur.

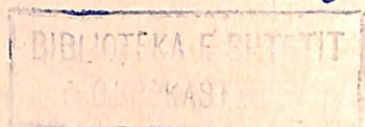
Bora e squllur e mbajti për disa çaste, pastaj, pa m'i hequr sytë, rrëshqiti poshtë në humnerë.

Ishte shkalla e fundit për të!

PËRMBAJTJA

	Faqe
Më fal, Flora	3
Pranë rrjedhës së lumit	10
Gjymtyrët e hekurta	18
Dikur	21
Xha Fejzua.	25
Ku i kam parë këta sy?	29
Pas mbrëmjes	33
Një kujtim nga fëmijëria	37
Bisedë në llogore	42
Vota e përgjakur	47
Do ta marr unë maqinën, Besnik!	54
Paqeta e cigareve	61
Në fund të shkallës	72

57283

Redaktor ODHISE GRILLO
Piktur DOLLI GJINALI

Tirazhi 10.000 kopje

Format 70x100/32

Stash: 2204-65

Shtyp. NISH. Shtypshkronjave «MIHAL DURI»
Stabilimenti «8 NENTORI» — Tiranë, 1972

3